

2

BIBLIOTECA
MINERVA

Leonid Andreiew

454

GUVERNATORUL

NUVELĂ

TRADUSĂ DE

G. SANDU-ALDEA

40543 C

EDITURA
CARTEA ROMĂNEASCĂ
BUCUREȘTI

PREȚUL LEI 3

EDITURA „CARTEA ROMĂNEASCĂ“

NUMERE APĂRUTE DIN „BIBLIOTECA MINERVA“

1. M. Sadoveanu. — Dudaia Margareta.
2. L. Andreiew. — Guvernatorul.
3. L. Andreiew. — Nuvele.
4. Prosper Mérimée. — Carmen.
5. M. Eminescu. — Proza literară.
6. T. Robeanu. — Poezii postume.
7. Alphonse Daudet. — Scrieri din moara mea.
8. Teodor Vârnav. — Istoria vieții mele.
9. Ioan Slavici. — Spiru Călin.
10. I. Rossignon. — În livadă.
- 11—12 I. N. Potapenko. — În slujbă adevărată.
13. N. N. Beldiceanu. — Cea dintâi iubire.
14. Karl Emil Franzos. — Vrăjitoarea.
15. C. — Nuvele.
- 16—17. — în
18. — în
19. — în
20. — în
21. Ivan Turgheniev. — Povestiri vânătoarești.
22. R. Festeticz. — Tărâni bizare.
23. Grazia Deledda. — Valurile vieții.
24. Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu. — Scrieri alese.
25. H. S. Olcott. — Catehismul Bisericii Buddhiste de Miază-zi.
26. Alphonse Daudet. — Niverneza.
27. Louis Jacolliot. — În țara fahirilor.
- 28—29. Prosper Mérimée. — Colomba. Vol. I și II.
30. Dr. Andrei Iliescu-Lespezi. — Căsătoria fața de știință.
31. O. Pursch. — Maeștrii muzicanți.
32. Fridtjof Nansen. — Spre Pol.
33. Artur Gorovei. — Datinele noastre la naștere.
34. Guy de Maupassant. — Cei dinții fulgi.
35. — Nuvele.
36. — e orgescu. —
37. — rului sau Drep-
38. — ii.
39. — irea. — Din Bă-
40. — Tatăl. — Stri-
41. — llor.
42. — Voia mării.
43. — estin. — Stelele.
44. G. Verga. — Fire de ti-groaică.
45. I. Ciocârlan. — Via de primăvară.
46. Jules Claretie. — Mansarda.

BIBLIOTECA „MINERVA“

No. 2.

454

LEONID ANDREIEW

G U V E R N A T O R U L

O PAGINĂ
DIN REVOLUȚIA RUSEASCĂ

NUVELA

40543 C

TRADUSĂ DE

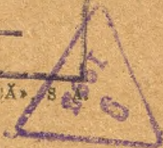
C. SANDU-ALDEA

EDITIA III-a

EDITURĂ «CARTEA ROMÂNEASCĂ» S.A.

516367

1525

GUVERNATORUL

O PAGINĂ DIN REVOLUȚIA RUSEASCĂ

I

Doză săptămâni trecuseră dela acea întâmplare și gândul lui se întorcea necontenit spre ea, ca și cum chiar timpul s'ar fi oprit pe loc, ca un ciasornic stricat și ar fi rămas fără nici o putere asupra memoriei lui. Când începea să se gândească la fapte îndepărtate, străine, gândul lui înspăimântat se întorcea în câteva secunde la acea întâmplare și se sbătea ca și cum s'ar fi izbit de un înalt zid de temniță, înăbușitor și fără ecou. Ce glasuri ciudate avea acel gând! Dacă își amintea călătoria prin Italia, călătorie plină de soare, de tinerețe și de cântece, dacă revedea imaginea vre-unui *lazarone* oarecare, îndată se ridică înaintea lui mulțimea lucrătorilor și el auzea focuri de pușcă, simțea mirosul de pulbere și de sânge. Dacă vre-o undă de parfum îi atingeă

nările, el își aminteă pe loc batista sa, care eră deasemenea parfumată când a făcut cu ea semn să se tragă focuri. In cele dintâi zile aceste legături de idei i se părură logice și firești. Ele îl plictiseau, dar nu-l nelinișteau. In curând însă orice lucru începù a-i aduce aminte de acea întâmplare într'un mod surprinzător și stupid, dureros ca o lovitură primită pe neașteptate. Dacă începeă să râdă, i se părea că râsul lui autoritar veneă dela altcinevă și îndată zărea, cu o limpezime revoltătoare, un cadavru oarecare, deși atunci, în momentul împușcăturilor nu i-a trecut prin gând mai mult ca altuia să râdă. Dacă ascultă ciripitul rândunelilor în clipele înserării, dacă se uită la un scaun, la un simplu scaun de stejar, dacă întindeă mâna să ia pâine... totul îi deșteptă aceiași imagine: o batistă albă fluturată, focuri de pușcă, sânge. Ai fi zis că trăește într'o cameră cu mii de uși în dosul cărora revedea neîncetat acelaș tablou: o batistă albă fluturată, focuri de pușcă, sânge.

Faptele în ele însele, deși triste, erau foarte simple: lucrătorii unei fabrici din părțile mărginașe ale orașului, în grevă de trei săptămâni, câteva mii de oameni, întovărășiți de femei, de bătrâni și de copii, veniseră la el spre a-i spune cererile lor, pe cari ca guvernator nu le puteă îndeplini. Grevistii se purtaseră într'un chip atâțător și obraznic. Ei începuseră a strigă și a înjură funcțio-

narii. O femeie cu înfățișarea de nebună îl trase cu atâta putere de mânecă, în cât i-o descusù din umăr. Apoi, când tovarășii lui îl târâseră până la balcon de unde voia să vorbească mulțimii spre a o domoli, lucrătorii svârliră cu pietre, sparseră mai multe ferestre și răniră pe prefectul de poliție. Atunci se supăraseră el și fluturase batista.

Mulțimea eră însă atât de înfuriată încât a trebuit să se mai tragă o salvă de focuri. Au căzut mulți uciși: patruzeci și șapte, printre care nouă femei și trei copii, trei fetițe. Răniții erau încă și mai numeroși.

Atras de o ciudată curiozitate chinuitoare de nebiruit și în potriva stăruințelor celor din jurul lui, el se dusesese să vadă morții adunați sub șopronul pompelor de incendiu, alături de comisariatul de poliție. N'ar fi trebuit să se ducă acolo, de bună-seamă. Dar, asemeni unui om care a tras un foc imprudent și în vânt, el simțea trebuința de a găsi glonțul și de a-l lua în mâini. I se părea că ducându-se să se uite la morți, ceva se va schimba, se va ușura.

Eră răcoare și umbră. În lungul șopron, cadavrele erau aliniate în două rânduri regulate, ca pentru o expoziție. Se așteptaseră, de sigur, la vizita guvernatorului și așezaseră morții cât mai corect: umăr lângă umăr, cu fața spre cer. O mușama acoperea partea de sus a trupurilor și capetele. Numai picioarele se vedeau, ca spre a înlesni

numărătoarea. Și unele din ele erau în ghete sau în pantofi scâlciți, rupți, iar altele goale și murdare, grozav de galbene sub norciul de pe ele și arsura de soare. Fetițele și femeile erau așezate de-oparte și în această așezare vedeai tot dorința de a face cât mai ușoară examinarea și numărătoarea cadavrelor. Totul era liniștit, foarte liniștit chiar pentru o astfel de mulțime și oamenii vii cari intrau nu erau în stare a împrăștiă acea tăcere. Dincolo de o subțire despărțitură de scânduri, un rânduș robotea pe lângă cai. El nici, nu bănuia că dincolo, în afară de morți, mai era cineva, căci vorbea domol cailor, cu o voce prietenească :

Ei, voinicilor, stați liniștiți, când vă vorbesc.

Guvernatorul privi rândul de picioare care se pierdeă în umbră și zise încet, aproape șoptind :

— Oh ! Dar sunt mulți !

Subcomisarul, foarte tânăr, cu obrazul spânatec și plin de bubulițe, se apropiă și anunță cu voce tare, ducându-și mâna la șapcă :

— Treizeci și cinci de oameni, nouă femei și trei copii, Excelență.

Guvernatorul încruntă mânios din sprâncene și subcomisarul făcù câțiva pași înapoi, după ce salută. El ar fi voit ca guvernatorul să observe micul drum lăsat printre cadavre, măturat cu îngrijire și presărat cu pu-

țin nisip. Dar guvernatorul nu-l băgă de seamă, cu toate că se uită în pământ.

— Trei copii ?

— Trei, Excelență ! Să ridicăm mușamaua ?

Guvernatorul nu răspunse.

— Sunt oameni de toate felurile, Excelență !—stăruî respectuos subcomisarul, care luând tăcerea guvernatorului drept o aprobare, dădù ordinul : „Ivanof, Sidorciuk, apucați de capătul de colo. Hai !”

Mușamaua cenușie și pătată alunecă încet, cu un mic zgomot și una după alta se iviră petele albe ale fețelor, bătrâne și bărboase, tinere și fără barbă, toate deosebite, dar legate împreună prin groaznica asemănare pe care o dă moartea. Rănile și sângele abea se vedeau, ascunse fără îndoială sub veșminte.

Numai un ochiu spart de gloanțe, înegreă ciudat o față și plângea lacrimi întunecate, care semănau în umbră cu păcura. Cei mai mulți aveau ochii sticliți, unii câte un ochiu închis, pe când un altul își acoperise fața cu o mână, ca spre a se apăra de o lumină prea mare. Subcomisarul se uită ca un martir la acest mort care strică ordinea. Guvernatorul știă fără îndoială că oamenii accia se aflau în cele dintâi rânduri ale mulțimii. El se uită desigur la ei cât timp le-a vorbit, dar nu mai putea recunoaște pe nimeni. Moartea le dăduse o nouă înfățișare, care-i

făcea pe toți la fel. Ei zăceau nemișcați, lipiți de pământ ca niște statui de gips cărora li s'a turtit o parte spre a ședeă mai bine. Dar acea nemișcare părea artificială, înșelătoare.

Ei tăceau, dar tăcerea lor eră tot atât de uimitoare ca și nemișcarea lor. Aveau cu toții o înfățișare atât de atentă, că nu îndrăsneai să vorbești în fața lor. Dacă orașul cu oamenii ce ferbeau încoa și încolo ar fi împietrit deodată, dacă soarele s'ar fi oprit pe loc, dacă frunzișul ar fi încetat de a mai fâșâi, dacă viața universală ar fi încremenit, toate acestea ar fi avut desigur acelaș caracter de mișcare întreruptă, de așteptare încordată, de tănică pregătire la ceva ce nu se știa.

— Excelență, dați-mi voie să vă întreb, dacă trebuie să pun să li se sape gropi ori să-i îngropăm în groapa comună? — întrebă cu voce tare subcomisarul, fără a bănui gândurile ce frământau pe guvernator. Gravitatea evenimentelor, confuziunea generală, îngăduiau după el, o oarecare doză de familiaritate respectoasă. Apoi era și tânăr.

— Ce groapă comună? — întrebă guvernatorul pe un ton indiferent.

— O groapă mare, Excelență.

Guvernatorul se întoarse repede și se îndreptă spre poartă. Când se urcă în trăsură auzi încă odată o scârțitură de ivore ruginate : se închidea șopronul unde erau morții.

A doua zi dimineța, împins de aceeași curiozitate chinuitoare și de dorința de a nu lăsa să se sfârșească și îndeplinească ceea ce era sfârșit odată și îndeplinit, el vizită răniții la spital.

Morții îl priviseră, dar răniții nu vroiau. În îndărătnicia cu care își întorceau privirile dela el, simțea cât de irevocabil era aceea ce se întâmplase. Ceva năpraznic se îndeplinise și de aci înainte degeaba mai întindea mâna.

Și din acel moment timpul părea a se opri pentru guvernator. Ceva căruia nu-i putea găsi nici nume, nici explicare, se întâmplă în sufletul lui. Nu era remușcarea — căci el se simțea în dreptul lui — nu era nici milă, acest dulce și duios sentiment care smulge lacrimi și acoperă inima cu un văl cald și mlădios.

El se gândea în liniște la cei uciși, chiar la copii, ca și cum ar fi fost de hârtie, mozolită. Pentru el, ei erau ca niște păpuși stricate și el nu-și putea închipui nici durerile, nici suferințele lor. Dar nu se putea opri, de a nu se gândi la ei.

Vedeă neîncetat și foarte lămurit acele chipuri de hârtie mozolită, acele păpuși sfărâmate și în această vedenie era o obsesie, groaznică, ea, una din acele vrăji de care vorbește doicele.

Pentru toată lumea trecuseră patru, cinci, șase, șapte zile de la acea întâmplare, numai

lui i se părea că e încă în mijlocul împuşcăturilor, fluturând batista sa abla. Simţea că ceva de nemai schimbat se îndeplinea, se îndeplinise.

De altfel era încredinţat că dataă cei de pe lângă el s'ar turbura mai puţin din pricina lui, el s'ar linişti în curând şi ar uită ceeace era atât de stupid de a-şi reaminti. Dar în felul de a se purtă al celor din familia lui, în privirile, în gesturile, în vorbele lor respectuos simpatice, la fel cu acele ce se spun unui bolnav ce nu mai are leac, se vedeă ferma siguranţă că el se gândea, că nu puteă să nu se gândească la ceeace se întâmplase.

A treia zi prefectul poliţiei îi înaintase un raport liniştitor spre a-l asigura că doi sau trei răniţi se vindecaseră şi eşiseră din spital. Maria Petrovna, soţia guvernatorului, atingeă în fiecare dimineaţă cu buzele fruntea bărbatului ei, spre a vedeă de are fierbinţeală, ca şi cum ar fi fost un copil care se îmbolnăvise, de oarece preă se jucase cu moartea. Ce fleacuri! La o săptămână după acea întâmplare, însuşi cucernicul episcop Misail veni să-i facă o vizită şi chiar dela cele dintâiu cuvinte, guvernatorul văzū că se gândea la aceleaşi lucruri ca şi el şi vroia numai să-i liniştească pe cât se puteă conştiinţa de creştin. El numi pe lucrători nişte hoţi, pe guvernator un pacificator şi avū amabilitatea să nu citeze nici un text

banal și șters, știind că Excelența Sa nu preă iubea elocvența amvonului. Și acest bătrân care mințea fără nicio *nevoie* în fața lui Dumnezeu, i se părură respingător și de plâns.

În timpul convorbirii, cum episcopul întindea urechea spre guvernator, acesta, roșu de mânie — căci un val de căldură îi turbură ochii — strigă cu o voce de stentor în orificiul delicat și palid, acoperit de păr cărunt, ce se plecă spre el :

— Da ! Sunt niște scelerați. Dar în locul d-voastră, prea sfinte, ași pune să se facă un serviciu funebru pentru odihna celor morți.

Episcopul îndepărtă urechea, își frecă pânțelele cu mâinile uscate ca niște labe de găscă și răspunse dulceag, înclinând capul :

— Orice situație e spinoasă, Excelență. În locul d-voastră eu n'ași fi pus să se tragă focuri și preoții n'ar fi avut acum nevoie să slujească leturghii pentru odihnirea acestor suflete. Dar ce să faci cu astfel de ticăloși ?

Dădù apoi amabil binecuvântarea, și se duse spre ușă, în fâșâitul reverendei lui de mătase. Părea a saluta și a binecuvânta tot ce trecea pe lângă el. În vestibul zăbovi multă vreme spre a se îmbrăcă și a pune galosii adânci ca niște corăbii. Intorcea urechea dela dreapta spre stânga și repetă cu o amabilitate convingătoare către guvernatorul care îl ajută să se îmbrace, ascunzându-și desgustul supt o înfățișare politicoasă :

— Nu vă obosiți, Excelență, nu vă obosiți !

Și chiar din aceste vorbe ai fi crezut că guvernatorul e un bolnav de nelecuit, căruia orice forțare îi e vătămătoare.

În aceeași zi sosi din Petersburg, în concediu pe o săptămână fiul guvernatorului, un ofițer. Cu toate că el nu dă nicio însemnătate acestei grabnice sosiri, și se arată vesel și nepăsător, totuși simțiai că aceiași neliniște de neînțeles cu privire la tatăl lui-l-a făcut să vie. El vorbi cu ușurință despre acea întâmplare, spuse că tăria și curagiul tatălui stârniseră entuziasm la Petersburg și sfătuî stăruiitor să se cheme Cazaci și să se ia măsuri.

— Ce măsuri? — întrebă guvernatorul posomorît și mirat.

Dar el nu putu primi nici un răspuns lămurit.

Toată acea neliniște eră cu atât mai de mirat, cu cât chiar din ziua evenimentului domniă o liniște desăvârșită. Lucrătorii începuseră imediat lucrul, îmmormântarea celor împușcați se făcuse fără nici o turburare, cu toate temerile prefectului de poliție. Nimic nu te-ar fi făcut să crezi că s'ar mai putea întâmpla ceace se întâmplase în ziua de 17 August. În sfârșit guvernatorul primi de la Petersburg, ca răspuns la raportul său adevărat, aprobarea măgulitoare a autorităților superioare. Totul părea deci că se sfârșise și se îngropă în trecut.

Dar nu fu așa. Ca și eum ar fi seăpat de

puterea timpului și a morții, cadavrul neîmormântat al evenimentelor trecute se ridică mereu înaintea guvernatorului. În fiecare seară îl înmormântă. Noaptea trece, dimineața vine, și ceiași vedenie încremenită: o batistă albă, focuri de pușcă, sânge, renaște în sufletul lui, ascunzându-i lumea reală, începând și sfârșind orice.

II.

Audiența s'a sfârșit de mult. Guvernatorul se pregătește să se întoarcă la vila lui și așteaptă pe Koslof, funcționarul însărcinat cu misiuni speciale, dus să facă niște cumpărături pentru femeia șefului său. Stă la biroul lui încărcat de fel de fel de acte pe care însă nu le frunzărește. Guvernatorul se gândește. Apoi se ridică și cu mâinile în buzunarele pantalonilor lui cu vipușcă roșie, cu capul cărunt dat puțin pe spate, se plimbă în sus și în jos cu mari pași hotărâți și militărești. Se oprește la fereastră și zice cu voce tare, rășchirându-și degetele groase :

— Dar ce e oare ?

Și el simte că adineaori eră un om ca toți oamenii, dar că dela cel dintâiu sunet al vocii sale, deodată cu acest gest, el a redevenit guvernator, un general d ecorp, o Excelență. Are o senzație neplăcută, gândurile lui se risipesc și trăgându-și epoletul stâng, se depărtează dela fereastră cu un mers

autoritar. „A-şa merg gu-ver-na-to-rii“ îşi spune el prosteste, mergând la pas şi se aşează iarăşi în faţa bouroului, ţinându-se să nu se mişte, spre a nu deşteptă printr'o mişcare imprudentă pe guvernatorul care doarme în el. Sună :

— N'a venit încă ?

— Nu. Excelenţă.

Şi pe când lacheul, înclinat respectuos, îi pronunţă titlul, guvernatorul îşi aduce deodată aminte de geamurile sparte pe cari nu le văzuse încă. Nu ! Nu le văzuse încă.

— Când va veni, să-l laşi înăuntru. Voiu fi în salonul cel mare.

Cadrelle ferestrelor înnalte se împart în opt părţi, după moda veche, ceea ce le face să semene cu acelea ale unei cazărmi sau ale unei cancelarii de temniţă. La cele trei ferestre mai apropiate de balcon, ochiurile de geam fuseseră puse din nou, dar ele erau murdare şi mai păstrau şi acum urme vâscoase de degete şi pod de palmă. Dintre numeroşii şi leneşii servitori nimeni nu se gândise să le spele pentru a şterge orice urmă a celor întâmplate. Şi totdeauna a fost aşa : ordinile erau îndeplinite, dar nimeni n'ar fi făcut ceva din capul lui.

— Să se spele acestea chiar astăzi. Ce scârbă !

— Bine, Excelenţă.

Guvernatorul ar fi vroit să se ducă la balcon, dar nu-i plăcea de loc să atragă asupra

lui băgarea de seamă a trecătorilor. El începù a privi prin geamurile murdare piata, pe care se îngrămădeà mulțimea, unde detunaseră focurile de pușcă și unde patruzeci și șapte de ființe frământate, fuseseră prefăcute în cadavre nemișcate și așezate umăr lângă umăr, cu fețele spre cer, ca pentru o paradă.

Totul erà liniștit. Înaintea ferestrei se ridicà un plop colorat dejà de toamnă și a cărui coaje cădeà în bucăți. Mai departe piata dormitã în bătaia soarelui. Puțini oameni treceau pe ea și petricelele rotunde străluciau ca niște perle false. Ici-colea se vedeau fire de iarbă crescute mai mult prin găvane și șanțuri. Piata erà pustie, multă și cam naiv întocmită. Dar privind prin geamurile murdare, guvernatorului i se părèa totul plieticos, stupid, nespus de trist și de banal. Și cu toatesă erà ziua 'namiaza mare plopul cojit, petricelele pe care nimeni nu le călcà, toate lucrurile părèa că roagă noaptea să vie mai repede, spre a stinge viața aceia nefolositoare cu întunericul ei.

— N'a venit încã ?

— Nu. Excelență.

— Când va veni, adu-l aici.

De bună seamă că salonul nu fusese de mult reînnoit, căci tapiserii luxoase erau murdare și afumate, prin găurile de aramă ale sobelor, eșeau și se alipeau suluri de fum galbene închis. Iarna la lumina

lămpilor, în mijlocul oaspeților, nu se observau aceste lipsuri, dar acum toate săriau în ochii guvernatorului și această sărăcie elegantă îl turburà. Un tablou—un peisaj cu lună din școala italiană — era atârnat strâmb și nimeni nu băgase de seamă.

Părea că totdeauna fusese atârnat așa, chiar și pe timpul guvernatorului dinainte și al predecesorului lui. Mobilele de preț erau ponosite, uzate, zdrelite, pline de praf. Cu un cuvânt, încăperea semăna cu un salon de hotel de mâna întâia, al cărui stăpân ar fi murit subit și care ar fi ținut de niște moștenitori neglijenți și nici odată înțeleși. Nu era nimic personal în această încăpere, nici chiar albumul de fotografii, aparținând statului sau alteuia care l'a uitat acolo și care în loc de portrete de rude și de prieteni, avea vederi din oraș, seminarul și palatul de justiție, un grup de patru funcționari necunoscuți, doi stând pe scaune și doi stând în picioare, la spatele celor doi dintâiu, un arhiepiscop colorat și o gaură rotundă care mergea până-n scoartă.

— Ce grozăvie! zise guvernatorul cu voce tare, svârlind albumul pe masă.

Rămăsese în picioare spre a vedea fotografiile. Apoi, întorcându-se pe călcăie, îndreptându-și epoletul, începù a merge cu pași mari. „A-șa merg gu-ver-na-to-rii. A-șa merg gu-ver-na-to-rii.

Astfel mersese în acest apartament banal și

guvernatorul precedent și cel dinaintea lui și alții cari nu erau cunoscuți. Veniseră nu se știe de unde, se plimbaseră cu mari pași hotărâți. Peisagiul italian eră și el atârnat strâmb, fuseseră recepțiuni, baluri, apoi acei oameni se duseseră. Poate că și ei au dat ordin să se tragă asupra cuiva. O întâmplare de acest fel se petrecuse și pe vremea penultimului guvernator.

Un zugrav de firme, cu o bluză pătată, cu o căldare și pensuli în mână, străbătù piața pustie care se afundă iar în tăcere. O foaie îngălbenită și găurită se desprinsese din plo-pul cojit și căzù la pământ, învârtindu-se și pe loc un vârtej crescù în mintea guvernatorului: o batistă albă fluturată, focuri de pușcă, sânge. Amănunte inutile i se luminau în amintire: Felul cum își pregătise batista spre a face semn. O scosese din buzunar, o cocoloșise ca un mic ghem tare și o așezase în mâna dreaptă. Apoi o desfăcù încet, cu grijă și o flutură cu vioiciune, nu în sus, ci înainte, ca și cum ar fi svârlit ceva, ca și cum ar fi svârlit gloanțe. Atunci trecuse un prag nevăzut și o poartă de fier se închise pentru totdeauna în urma lui cu o scârțâitură de isvoare ruginte.

— Ah! d-ta ești, Leon Andrievici? Nu te-ai preă grăbit, te aștept de mult.

— Vă rog să mă ertați. Petre Ilici, dar nu se poate găsi nimic în acest târgșor murdar.

— Ei bine, hai, hai! Ah! ascultă—guver-

natorul se oprîși începù cu un aer enervat, rotunjindu-și gura: De ce atîta murdărie în toate clădirile Statului? În cancelaria noastră, de exemplu, sau chiar și la direcțiunea jandarmeriei, unde am fost mai zilele trecute: mai mudară ca o cârciumă sau ca un grajd. Oamenii au uniforme curate și în jurul lor murdărie de două palme grosime.

— Nu sunt bani.

— Vorbă să fie! Și aici — guvernatorul făcù un mare gest din braț — ia te uită ce grozăvie!

— Petre Ilici, cine vă împiedică să faceți transformările ce vă plac? Eu am spus de atîtea ori Mariei Petrovna și Excelența ei m'a aprobat în totul..

Dar guvernatorul, plimbându-se, răspunse scurt:

— Nu merită osteneala.

Funcționarul se uită cu drag la spetele largi ale șefului său, la gâtul musculos, și zise cu o înfățișare nesilită:

— *A propos*, am întîlnit pe Știucă și el mi-a spus că cel de pe urmă rănit a eșit eri din spital. Eră cel mai rău atins, și nu eră aproape nici o nădejde de scăpare. Dar acești cameni din popor sunt tari.

Cei din jurul guvernatorului porecliseră pe prefectul poliției „Știucă“ din cauza ochilor lui spălăciți și bulbucați, și a spinării lui lungi și înguste ca aceea a unui pește.

Guvernatorul nu răspunse. Eșind în prid-

vor, răcoarea toamnei și căldura soarelui îl înfiorară ca și cum ar fi avut o viață personală și elle deosebea pe fiecare în parte: răcoarea și căldura. Cerul era de asemeni plăcut de privit, atât de îndepărtat, atât de minunat de albastru. Ce frumos ar fi la vilă!

Se urcase în trăsură și făcea loc funcționarului care se urcase la stânga lui când un om trecu prin fața casei, plecându-se. Ridicând capul spre a saluta, el își acoperi fața cu cotul și guvernatorul nu văzu decât o ceafă cu păr bălan și un tânăr gât părilit de soare. El băgă de seamă că individul mergea fără șoimot, cu atenție, cu picioarele goale, îndoindu-se de șale ca spre a se ascunde de el însuși. Spatele lui pare a se uita înapoi. „Ce om ciudat și neplăcut“ se gândi guvernatorul. Doi domni cari se urcau repede într'o birjă ce precedă trăsura guvernatorului, avură de bună seamă aceiași idee căci cu aceiași mișcare mașinală ei se uită la chipul trecătorului, dar negăsind nimic suspect, plecară. Birja lor avea un cal bun și roți cu cauciuc. Ei se inclinară înainte din cauza iuțelei și se îndepărtară mult spre a nu umple de praf pe guvernator.

— Cine sunt acei doi oameni? — întrebă acesta pe funcționar, aruncându-i o privire piezișă și bănuitoare.

— Agenți de-ai poliției secrete.

— Și pentru ce? — întrebă scurt guvernatorul

— Nu știi! — răspunse Leon Andrievici, cam cu jumătate de gură. Știi că face exces de zel.

La cotitura „străzei Nobleței“ niște cisme delac scânteiară la soare. Ele aparțineau tânărului subcomisar care expusese cadavrele și care salută cu semeție. Când ajunseră în dreptul postului de poliție, doi sergenți călări eșeau pe poarta deschisă larg și de supt potcoavele cailor lor se ridică pulberea. Amândoi oamenii aveau o înfățișare de complectă supunere și ei își fixară privirile pe spinarea guvernatorului, fără a le mai lua de acolo. Funcționarul se prefăcù a nu-i vedea și guvernatorul îi aruncă o privire posomorâtă. Apoi el începù a se gândi, cu mâinile în mănuși albe pe genunchi.

Pentru a ajunge la vilă trebuiau să treacă prin părțile mărginașe, prin „strada Șanțurilor“ unde lucrătorii de fabrici și cu familiile lor, toți niște nevoiași, trăiau în bordee ruinate sau în căscioare cu două etaje, clădite de Stat. Guvernatorul ar fi voit să salute cu prietenie pe ori-și-cine dar strada eră pustie ca și cum ar fi fost noapte. Nu se vedeau nici copii măcar. Un băețaș se arătă aproape de o perdea de sorb cu foile roșii, dar pieri îndată sub arbuști, ascunzându-se în vre-o groapă mai mare. Vara, se plimbau pe uliță pui și purcei de lapte slăbănogi, dar acum nu se vedeă nimic: de bună seamă greva înghițise totul. Nimic nu reaminteă în-

tâmplarea într'un chip direct, dar în tăcerea uliței, indiferentă la trecerea guvernatorului simțea plutind gânduri întunecate și concentrate, iar în aerul străveziu părea a tremura un ușor miros de tămâie.

— Ascultă! — zise guvernatorul, punând mâna pe genunchiul funcționarului. Dar acel om.

— Ce om?

Guvernatorul nu răspunse. El strânse convulsiv genunchiul funcționarului și îl privi cu toată fața care se lumină ca o casă închisă, căreia i s'ar deschide ferestrele. Apoi încrutând din sprâncene, cu o mare cută cărnosă pe frunte, el se întoarse încet înapoi și se uită cu băgare de seamă pe drum.

Caii sergenților ridicau pulberea sub copitele lor și ulița singuratecă, înneacă într'o umbră groasă de o parte și luminată orbitor de soare de cealaltă, se perdeă într'un vis. Asemenea unei turme care se strânge la amenințarea furtunei, căscioarele ruinate, cu cooperișurile găurite, cu ferestrele lăsate înaintea ca o bărbie de moșneag, se strângeau una contra alteia. Apoi veneau: o piață pustie, ruini de împrejmuiri, un puț părăsit în jurul căruia pământul se lăsase, niște tei uriași dincolo de un înalt zid pe jumătate căzut, în sfârșit o mare locuință boierească, ridicată nu se știe de cine în acest loc, perdută și de multă vreme nelocuită: obloanele erau trase și pe ea se vedeă o mică tăbliță

de fer, ruginită de timp și pe care stă scris : „Casă de vânzare”. Mai departe se ridicau alte mici construcțiuni, apoi o serie de trei înalte clădiri de cărămizi, fără nici o podobă, cu ferestre rari, înfundate. Erau încă nouă, căci tot mai vedeai tencuiala umedă. Grăpile săpate pentru grinzile de schele nu erau încă astupate, dar casele erau murdare și părăsite. Ai fi zis că sunt niște clădiri de închisoare și viața celor ce trăiau în ele trebuie să fie tristă, închisă, desnădăjduitoare ca aceea a prizonierilor.

Ajunseră la cea mai de pe urmă locuință lângă care nu se vedeă nici pom, nici gard. Ea era înclinată cu totul înainte : și pereții și acoperișul, ca și cum ar fi fost împinsă din dos și nu se vedeă nimeni nici la ferestre, nici în ușă.

— Va fi greu de trecut pe aici toamna, Petre Ilici. Va fi noroiu până la genunchii cailor.

Guvernatorul nu răspunse. El se uită în lături și fața lui se întunecă încet-încet ca o casă baricadată, căreia i-ai închide una câte una ușile și ferestrele.

III.

Muzică veselă, cântece din gură, răsete: fiul guvernatorului plecà a doua zi la Petersburg și o numeroasă societate venise să-și ia rămas bun dela el. În poenile verzi printre aurul și roșul frunzișului, în transparența îndepărtărilor luminate ale pădurei, rochiile colorate ale femeilor și uniformele militarilor făceau pete armonioase și strălucitoare. Când soarele roșu, aproape ca de iarnă, asfinți, când stelele începură a se arăta, se trase un foc de artificii, coloane detunătoare, coroane, fântâni luminoase. Un fum înnăbușitor începù a se târi pe sub bătrânii arbori mohorâți și când se aprinse un roșu foc bengal, formele oamenilor ce alergau, păreau niște monstruoase umbre agitate convulsiv.

Știucă, prefectul de poliție, care băuse mult la masă, priveà cu bunăvoință la acest tumult vesel, făcèa glume de duh cu doamnele și erà fericit. Când auzi în întunecimea fumegândă vocea guvernatorului, el ar fi voït

să-l poată sărută pe umăr, să-l coprindă cu băgare de seamă de mijloc, cu un cuvânt să facă ceva spre a-i arăta devotamentul, iubirea și satisfacția sa. Dar, în loc de aceasta, el puse mâna în partea stângă a uniformei sale, asvârli în aer o țigare pe care abia o aprinsese și zise :

— Ah ! Ce serbare minunată, Excelență !

— Ascultă-mă Iliador Vasilievici, îi zise guvernatorul cu o voce sugrumată, de ce pui să mă urmărească agenții ? La ce bun ?

— Nelegiuții 'și-au pus în cap să atenteze la viața Dv. sfântită, Exceelență — spuse Știucă, sentimental, cu amândouă mâinile pe piept. Și, între alții, sunt silit...

Detunături, râsete, țipete de mirare, acoperiră svonul vorbelor lui, apoi o ploae de scânteii albastre, verzi, roșii căzû, făcând să strălucească în întuneric nasturii de metal și epoletele guvernatorului.

— Știu, Iliador Vasilievici, sau mai bine zis : ghicesc. Dar nu cred să fie ceva serios.

-- E foarte serios, Excelență. Tot orașul vorbește. E de mirat ce se aude. Am arestat chiar trei inși, dar nu sunt cei ce trebuia.

O nouă detunătură și strigăte vesele întrepruseră încă odată pe prefectul de poliție și când huetul se potoli, guvernatorul nu mai eră acolo.

După supeu, oaspeții plecară în mijlocul unui vesel sgomot de voci, de trăsuri. Tânărul subcomisar asigură serviciul de ordine.

Focul de artificii pe care-l zărise printre pomi, echipagiile, oamenii, totul îi părea nespus de frumos și vocea lui însăși îl uimea prin puterea și sonoritatea ei. Știucă era beat de tot, făcea pe spiritualul, râdea și cânta Marsilieza, adică cele dintâi versuri din ea :

*Allons enfants de la Patrie,
Le jour de gloire est arrivé*

Insfârșit toată lumea plecă.

— De ce ești atât de întunecat, tată? întrebă ofițerul, punând mâna pe umărul tatălui său, cu o duioșie protectoare.

Guvernatorul era iubit în familia lui, femeia lui se cam temeă chiar de el, dar de câtva timp era tratat ca și cum ar fi fost foarte bătrân și era chiar ușor disprețuit.

— Ce idee! N'am nimic! răspunse el nehotărât.

Ar fi vrut să se întreție cu fiul lui, dar îi era frică de această convorbire, căci părerile lor nu se mai potriveau de multă vreme. Dar în acest moment, această nepotrivire putea fi folositoare.

— Vezi, urmă el stânjenit, întâmplarea aceea cu lucrătorii, știi tu, nu-mi mai iese din cap...

El se uită la fiul său, drept în față. Acesta îi răspunse cu o uitătură mirată și-și luă mâna de pe umărul tatălui său.

— Dar tu ai fost aprobat de ministru, nu e așa ?

— Da, sigur și sunt foarte măgulit, dar, Aleșa... și el se uită în frumoșii ochi ai fiului lui, cu duioșia bolnăvicioasă a unui om matur, — acei lucrători nu erau vrăjmași, erau Ruși ca și noi, compatrioți, oameni din țara noastră și eu i-am tratat ca pe niște dușmani. Hei, de ce ?

— Se revoltaseră.

— Aleșa, și ei erau botezați, creștini ca și mine.

— Pe cât știu eu, tu n'ai dat preă multă importanță religiunii, tată... De ce vorbești dar așa ? Asta e bună de pus într'un ordin de zi la regiment dar...

— Da, da, aprobă viciu guvernatorul, nu asta vroiam eu să zic. Dar ceeace mă plietisește, e că ei erau compatrioți, înțelegi tu, Aleșa, compatrioți. Ah! Dacă aș fi german, dacă m'aș numi August Karlovici Schlippe Detmolt ! Dar nu, dar nu ! Pe deasupra mă mai cheamă și Petre Ilici.

Ofițerul răspunse cu seriozitate :

Tu amesteci lucrurile, tată. De ce să vorbești de germani ? Căci la urma urmelor, Germanii au tras în Germani, Francezii în Francezi. De ce n'ar trage oare și Rușii în Ruși ? Ca om de stat tu trebuie să înțelegi că ceeacé trebuie e ordinea. Oricine ar turbura-o, trebuie pedepsit. Dacă aș fi turbu-

rat-o eu, ar fi trebuit să tragi în mine ca într'un vrăjmaș.

— E drept!

Guvernatorul dădù din cap și începù să se plimbe în sus și în jos prin odaie.

— E drept!

Și el se opri:

— Dar foamea i-a împins, Aleșa. Dacă i-ai fi văzut.

— Tot foamea a împins și pe țărani din Zenziot să se revolte și asta nu te-a împiedecat să-i pedepsești ca să rămâie de pildă.

— Da, dar a pedepsi nu e a... Și acel imbecil care așează cadavrele ca pe un vânat. Văzând acele picioare, am gândit: „nici-odată nu vor mai merge aceste picioare”. Tu nu vrei să mă întolegi, Aleșa. Călăul e și el o instituție necesară, dar ființa...

— Ce vorbești, tată?

— Știi, simț: mă vor ucide. Nu mi-e teamă de moarte.

Guvernatorul își dădù pe spate capul cărunt și se uită mândru la fiul său:

— Da. Știu că mă vor ucide. Nu râde. Tu ești încă tânăr, dar astăzi am simțit moartea aci în capul meu.

— Te rog, tată, adu Cazații, cere bani pentru a te apăra. Ți se va dà tot ce vei cere. Te implor ca fiu și te rog în numele Rusiei care are nevoie de viața ta.

— Și cine mă va ucide, dacă nu Rusia? Și împotriva cui aș trimite Cazații? Impotriva

Rusiei, în numele Rusiei? Cazacii, sergenții călări, agenții poliției secrete pot ei scăpa un mort care are moartea aci, sub fruntea lui? Ai cam băut la supeu în seara asta, Aleșa, dar tu ai mintea limpede și mă vei înțelege: simț moartea. Am simțit-o chiar în șopron fără să știu ce eră. Ceeace ți-am spus cu privire la religione și la naționalitate,, era idiot. Vezi tu batista asta?

El scoase o batistă din buzunar, o desfăcù repede și ca un prestidigiator care vrea să facă scamatorii o arătă fiului său.

— O vezi? Uite!

El flutură batista înainte și o adiere de aer parfumat ajunse până la ofițerul ce ședea pe un scaun.

— Iată. Voi sunteți de lume nouă și nu mai credeți în nimic. Dar eu cred tot în legea veche: ochiu pentru ochiu, dinte pentru dinte. Vei vedea.

— Atunci dă-ți demisia. Călătorește!

Guvernatorul părù a se așteptà la acest răspuns căci nu se miră de loc.

— Nu! Pentru nimic în lume! — răspunse el cu tărie. Înțelegi tu însuți că asta ar însemnà a fugi. Nu! Pentru nimic în lume!

— Iartă-mă, tată, dar vezi la ce non-sens ajungi.

Ofițerul își plecă frumosul cap pe umăr și făcù un gest cu brațele. Apoi urmă:

Nu știu într'adevăr ce să mai zic. Mama gema, tu vorbești de moarte. Pentru ce toate

acestea ? Cum nu ți-e rușine, tată ? Totdeauna te-am știut tare și cu scaun la cap și acum judeci ca un copil, sau ca o femeie nervoasă. Iartă-mă, dar nu te mai înțeleg..

Acest tânăr și frumos ofițer, cu obrazul de culoare roză și răs cu îngrijire, cu mișcările liniștite și sigure ca ale unui om care nu numai că se respectă pe el însuși, dar se și onorează, nu era de loc nervos și nu părea femeie. Când era la campanie, i se părea că e singur, că nu mai e nimeni pe lângă el. Trebuia prezența unui personaj foarte important, a unui general cel puțin, pentru ca el să simtă o ușoară strâmtorare pe care o pricinuește de obicei contactul cu alți oameni. Ii plăceau sporturile și înotă bine. Vara, când se scaldă în bazenul comun de pe Neva, își studiază corpul cu calm și cu atențiune, ca și cum ar fi fost singur. Intr'o zi se arată acolo și un Chinez. Toată lumea se uită la el cu curiozitate, unii pe furis, alții pe față, fără a se jenă. Numai ofițerul nu l'a cinstit cu nici-o privire, pentru că el se credea mai important și mai interesant de cât un Chinez.

Pentru el totul în lume era simplu și lămurit, orice se făcea fără greutate și știa că prezența Cazacilor era preferabilă.

Imputările ce făcuse tatălui său arătau o nemulțumire sinceră, domolită numai de politeță și de teama de a jigni amorul propriu paternal.. Neliniștea guvernatorului, dacă

nu-l prea surprindea — el ştia că tatăl său e un visător — îl revoltă ca ceva barbar grosolan, atavic...

Religiunea, legea talionului, Ruşii, toate acestea nu erau decât vorbe idioate.

„Ei bine, cu toate că ai fost felicitat, tu eşti un guvernator mediocru“ — se gândi el urmărind din ochi pe tatăl său care continuă a se plimbă în sus şi în jos.

— Te-ai supărat pe mine, tată ?

— Nu ! — răspunse simplu guvernatorul. Îţi mulţumesc de interesul ce mi-l arăţi şi faci bine liniştind pe mama ta. Eu sunt cu desăvârşire liniştit ; ţi-am împărtăşit numai unele din reflexiunile mele. Suntem de păreri diferite. Vom vedea cine are dreptate. Dar până atunci, e timpul să te duci la culcare.

— Nu, nu mi-e somn. Dacă am merge să luăm niţel aer în grădină ?

— Haide !

Intunericul îi înghiţi îndată şi ei nu se mai vedeau.

Sgomotul vocilor lor şi câteva poticneli întâmplătoare îi împiedică de a se simţi absolut izolaţi. Erau multe stele foarte strălucitoare şi Aleşa izbuti să deosebească în curând lângă el, pe unde copacii erau mai rari, silueta înaltă şi masivă a tatălui său. Intunericul, aerul, stelele, îl apropiară mai mult de tovarăşul lui abia zărit şi el repetă lămuririle sale liniştitoare :

— Da, da! — răspundeă adeseori guvernatorul.

Dar nu se puteă ști dacă el aprobă sau nu.

— Ce întunerec! — zise ofițerul și se oprî.

Erau la capătul unei alei și nu mai puteă deosebi nimic.

— Ar trebui să dai ordin să se pue felinare, tată.

— La ce oare? Spune-mă mai bine...

Stăteau amândoi nemișcați. Sgomotul pașilor lor nu se mai auzeă acum, golul absolut și universal domniă peste tot.

— Ei bine, ce să-ți spun? — întrebă Aleșa cu nerăbdare.

— Ți spune ceva acest întunerec?

„Alte aiurări“ se gândi ofițerul și răspunse apăsând:

— Imi spune că tu nu trebuie să vii niciodată singur pe aci. Cimevă se poate ascunde după un copac spre a te pândi.

— Spre a mă pândi. Acelaș lucru mi-l spune și mie. Inchipuește-ți că după fiecare copac se găsesc oameni, oameni nevăzuți cari mă pândesc. Ei sunt numeroși — patruzeci și șapte — cât și cei morți. Sunt acolo, ascultă ce spun eu și mă pândesc.

Ofițerul fù atins neplăcut. El se uită în jurul lui, nu văzū nimic decât întunerec și făcū un pas înainte.

— Ți place să-ți făurești spaima! — zise el cu nemulțumire.

— Nu, așteaptă! și Aleșa se infioră la a-

tingerea degetelor tatălui său. Inchipuește-ți că și în oraș și pretutindeni unde mă duc, sunt pândit. Când merg, un om mă urmărește și mă pândește. Când mă urc în trăsură, un om trece și mă salută. El mă pândește...

Intunerecul se făcù mai amenințător și vocea care veneà dela un vorbitor nevăzut răsună ciudată și deosebită.

— Destul, tată, haide! zise ofițerul, îndreptându-se repede spre casă, fără a așteptà pe tatăl său.

— Ah! Ah— reluă guvernatorul cu vocea lui obișnuită, înveselit deodată. Tu nu mă crezi când îți spun că o am aci, sub frunte.

Când lumina ferestrelor se arată, ea părea atât de îndepărtată și de neajuns, încât ofițerul erà aproape să deà fuga. Pentru întâia oară el băgă de seamă o crăpătură în curajul său și simți un ușor sentiment de respect pentru tatăl lui care vorbeà de întunerec cu atâta ușurință. Dar frica și respectul îi pieriră cum intră în casa luminată și nu rămase decât ciuda în potriva guvernatorului care nu voià să asculte vocea rațiunii și refuzà cu îndărătnicie să ceară Cazaci.

IV.

Guvernatorul se sculă și iarna și vara la ciasurile șapte, își făcea spălături cu apă rece, luă o ciască de lapte și se plimbă pe jos timp de două ciasuri, oricum ar fi fost vremea. Se lăsase de fumat din tinereță, nu bea aproape de loc și cu toate că avea cincizeci și șase de ani și păr cărunt, era sănătos și rumen. Avea dinții tari, bine așezați, puțin gălbui ca aceia ai unui cal bătrân; ochii lui erau cam înfundați dar strălucitori, marele lui nas cărnos avea un semn roșu care provenea din apăsarea ochelariilor. El nu purta mereu ochelari. Numai când citea sau scria, puneă ochelarii legați în aur și foarte măritori.

La țară se ocupa puțin cu cultura. Nu-i plăceau florile și grădinile îngrijite, dar clădise sere frumoase și o seră de portocali unde creșteau persici. Dela întâmplarea aceea intrase o singură dată în orangerie pentru a eși numaidecât: aerul umed și cald, plăcut și cunoscut îi era cu deosebire de du-

beros. Când nu se ducea la oraș, petrecea cea mai mare parte din zi în aleele marelui parc de cinci hectare, măsurându-l cu pași hotărâți și egali.

Nu știa să raționeze. Multe gânduri îi veneau în minte. Erau unele foarte interesante care nu formau un singur fir solid și continuu, ci rătăceau prin capul lui ca o turmă fără păstor. Uneori mergea ceasuri întregi, fără să vadă sau să audă ceva în jurul lui, cufundat în meditare și la urmă nu știa la ce se gândise. Aluziuni nedesluite la o mare frământare sufletească, importantă, aci chinuitoare, aci plăcută, izvorau uneori în mintea lui, dar el nu știa în ce constă acea frământare. Numai dispoziția lui schimbătoare, aci rea, neîmpăcată cu nimic, aci veselă, mângâietoare, înlesnea ghicirea felului acestei munci tainice, care se îndeplinea în culetele de nepătruns ale sufletului de obicei trist, întunecat și desnădăjduit. Ori de câte ori se trezea dintr'o reverie adâncă, i se părea că trăise în câteva ore o noapte infinit de lungă și de neagră.

Când era tânăr căzuse într'o apă repede și adâncă în care era aproape să se înnece și multă vreme după aceea a păstrat în sufletul lui imagina fără nici-o formă a unui întuneric înăbușitor, a unei adâncimi ce atrage și înghite și a propriei lui slăbiciuni.

Și acum simțea cam la fel.

La două zile după plecarea fiului său, în-

tr'o dimineată liniștită și plină de soare, mergea astfel pe alei și se gândea. Foile îngălbenite și căzute în timpul nopții fuseseră măturate și în zgârieturile făcute de mături se însemnau lămurit urmele unor picioare mari, cu tocuri înalte, cu pingele pătrate, urme adânci ca și cum la greutatea omului s'ar fi adăogat și greutatea gândurilor. Uneori guvernatorul se opriă, și atunci în ramurile ce se întretăiau, luminate de soare, deasupra capului său, răsunau loviturile de cioc ale ghionoaiei ce lucra. Odată o veveriță trecu deacurmezișul aleii, asemeni unui ghem roșcat care s'ar învărti dela un copac la altul.

„Fără îndoială, mă vor ucide cu un foc de revolver, căci în ziua de azi sunt foarte bune revolvere. În orașul nostru nu știu încă să fabrice bombe și de altfel bombele sunt destinate oamenilor de Stat cari se ascund. Când Aleșa va fi guvernator, va fi ucis cu o bombă — își zise guvernatorul și un mic surâs batjocoritor îi ridică mustața, cu toate că privirea lui rămase serioasă și întunecată. Dar eu nu vreau să mă ascund. Nu! Ceeace am făcut eu, ajunge“.

El se opri și luă o pânză de păianjăn ce i se lăsase pe haină.

„E rău că nimeni nu poate cunoaște gândurile eroice și cinstite care-mi vin. Toate celelalte se știu, numai asta, nu. Mă vor ucide ca pe un mișel. E foarte rău, dar ce-i

de făcut? Eu nu pot vorbi. De ce să înduioșez judecătorul? Nu e loial. Sarcina lui e destul de grea, fără ca să-i mai spui: sunt cinstit, sunt cinstit“.

Pentru întâia oară îi veni în minte ideea unui judecător. El se întrebă de unde îi venise această idee și mai ales pentru ce o primise, ca și cum această chestiune ar fi fost rezolvată de mult timp.

I se părea că dormise, că în timpul somnului cineva îi vorbise de un judecător și-l convinsese, iar că la deșteptare uitase și visul și tălmăcirea și își aducea aminte numai că există un judecător, un judecător absolut legitim, înzestrat cu puteri uriașe și amenințătoare. Și acum, după o secundă de uimire, el primea acest judecător nevăzut, îl primea cu simplitate și liniște, cum se primește un bun prieten vechiu.

„Aleșa nu înțelege asta. El nu vorbește decât de necesități guvernamentale. Oare e o necesitate guvernamentală să tragi în oamenii flămânzi? Necesitatea guvernamentală e de a hrăni pe cei flămânzi iar nu de a-i impușcă. E încă tânăr și prost și se ia după alții“.

Și deodată, până a nu termină această reflecțiune, el înțelese că el și nu Aleșa poruncise să se tragă. Atunci, aerul se aprinse și răsufletul i se oprî.

„Prea târziu!“

Nu știă dacă tăcuse sau dacă pronunțase

cuvintele „prea târziu“ uriașe, nebune, monstruos de crude, care răsuna cu huet și treceau ca o detunătură de tunet pe deasupra capului său.

În timpul câtorva minute interminabile, gândurile lui rămaseră încurcate, apoi ele se împrăștiară foarte repede, ciocnindu-se dureros și în cele din urmă odihna, o liniște de moarte domniră peste tot.

Printre arbori străluciră geamurile orangeriei, un triunghi de zid alb, stropit cu roșu de foile viței de Canada. Din obișnuință guvernatorul apucă pe o cărare printre răsadnițele goale și intră în sera de portocali. Nu eră acolo decât un muncitor bătrân, numit Jegor.

— Grădinarul nu-i aici ?

— Nu, Excelență. S'a dus în oraș să aducă altoae. Azi e Vineri.

— A, da ! E bine pe aici ?

— Bine, slavă Domnului.

Prin geamurile spălate cu îngrijire, razele soarelui înnecau sera, gonind umezeala grea și înăi șitoare. Și simțeă căldura astrului, forța, bunătatea și dulceța lui. Guvernatorul se așeză pe un scaun și nasturii uniformei lui străluceau în mâi de focuri. El se descheie la tunică și se uită cu băgare de seamă de Jegor.

— Ei, Jegor ?

Bătrânul surăse cu smerenie, fără a răspunde la această vagă chemare, spusă cu un

ton binevoitor. El stă în picioare fără stângăcie și-și frecă mâinile negre de pământ.

— Am auzit că vor să mă omoare, Jegor... Spre a răsbună pe lucrători, știi...

Jegor urmă a surâde cu aceeași politeță, dar nu-și mai frecă mâinile, ci le duse la spate și rămase mut.

— Ce crezi tu? Mă vor ucide? Da sau nu? Dar răspunde fără nici o teamă: suntem amândoi bătrâni.

Jegor ridică repede capul. Părul lui negru și creț îi căzù pe frunte. El se uită la guvernator și răspunse:

— De unde să știu eu? Cred că vă vor ucide, Excelență.

— Și cine mă va ucide?

— Poporul, obștia cum se zice pe la noi, pe la țară.

— Dar grădinarul ce crede?

— Nu știu, Excelență. Nu mi-a spus nimic. Amândoi oftară.

— Va să zică sunt osândit! Șezi!

Dar Jegor nu ascultă de invitație și nu răspunse nimic.

— Eu cred că trebuiă să se tragă. Injurau, svârliau cu pietre, eu am fost aproape atins.

— Necazul i-a făcut să se poarte astfel. Alaltăeri, la târg, un betiv, un meșteșugar mi se pare, plângea ca o vacă, apoi luă o piatră și o svârli cu toată puterea. Și numai necazul îl împingea să facă așa.

— Mă vor omorî și le va părea rău de

mine! — zise guvernatorul gânditor, închipuindu-și fața fiului său la vestea morții lui.

— Da, e adevărat, le va părea rău. Le va părea de sigur rău, vor plânge lacrimi amare...

Guvernatorul avu o lucire de nădejde.

— Atunci de ce să mă omoare? E idiot.

Privirea muncitorului se afundă într'o adâncime de nemăsurat, părea că se înăsprește, se umple de întunecime.

Vreme de un minut, omul părù tăiat din stâncă, până la cutele mlădioase ale mințanului său de bumbac roșu, până la părul lui creț și la mâinile lui negre de pământ și ca însuflețite. Ai fi zis că e opera unui artist genial care ar fi izbutit să dea pietrei înfățișarea unei ștofe ușoare și moi.

— De unde să știu eu? — reluă Jegor privind în depărtare. Poporul dorește. Dar nu vă mai faceți atâta inimă rea, Excelență. Se spun atâtea lucruri de prisos; se vorbește, se va vorbi și la urma urmelor se va uită și asta.

Nădejdea care licărise o clipă se stinse. Jegor nu spusese nimic nou sau mai adânc, dar în cuvintele lui eră o siguranță ciudată, asemeni aceleia din reveriile guvernatorului, în timpul lungilor lui plimbări singuratece. Două vorbe: „poporul dorește“ exprimat perfect de bine ceiace simțea chiar Petre Ilici și aceste vorbe erau convingătoare, nebi-

ruite. Poate că acea siguranță ciudată nu eră în cuvintele lui Jegor, ci în privirea, în bucele părului său negru, în mânele lui largi ca niște lopeți și acoperite cu pământ reavăn.

Și soarele străluceă.

— Ei, adio, Jegor! Ai copii?

— Dumneieu să vă steă într'ajutor, Exce-lență.

Guvernatorul își încheiă tunica, își îndreptă umerii și scoase o rublă din buzunar:

— Ține, moșule, cumpără-ți ceva.

Jegor întinse mâna lui tăbăcită de pe care piesa păreă că se va rostogoli ca de pe un acoperiș și mulțumì.

— Ce oameni ciudați! — gândì guvernatorul, pornind.

Aleea înneată de lumină se îmbucătătea în umbră și lumină și chiar el eră brezat cu fâșii luminoase și umbroase.

— Ce oameni ciudați! Nu poartă niciodată inelul de nuntă și nu știi dacă sunt însurați sau burlaci. Sau mai bine zis: au inele de argint sau de cositor. Un om care n'are trei ruble spre ași cumpără un inel de aur și care se însoară! Ce mizerie! Fără îndoială și cei de supt șopron aveau inele de cositor. Nu m'am uitat. Ba da: inele de cositor cu un șentuleț mic în mijloc. Acum îmi aduc aminte.

Gândul lui se afundă din ce în ce mai mult în vultoare, se roteă în cercuri din ce

în ce mai mici, ca un vultur deasupra unui tufiş.

Soarele se stinse, ghionoaia ciocăniă mereu, dar frunzişul se topise ca orice. Guvernatorul se înneacă într'una din reveriile lui pătrunzătoare şi chinuitoare.

El revedea un lucrător. Obrazul lui e tânăr şi frumos, dar pe supt ochi, prin toate cutele şi creţurile înnegrite, o pulbere metalică arzătoare pare că-i desenează feasta capului, gura e groaznică, deschisă larg. Ea strigă, strigă ceva. Bluza îi e ruptă la piept, mortul măreşte sfâşietura, uşor, ca şi cum ar fi fost de hârtie şi îşi arată pieptul. El îi e alb ca şi partea de jos a gâtului negru în sus. Ai zice că trupul lui e la fel cu al celorlalţi oameni, dar capul lui e luat din altă parte, nu ştiu de unde.

— De ce-ţi rupi cămaşa ? Vederea corpului tău nu e plăcută !

Dar albul piept desvelit se târăşte orb spre el :

— Iată-l ! Iată-l ! Iată-l ! Dar fă-ne dreptate. Fă-ne dreptate.

— Dar de unde să iau cu dreptatea ? Ce ciudat mai eşti şi tu !

O femeie vorbeşte :

— Ne-au murit toţi copilaşii, ne-au murit toţi copilaşii ne-au murit toţi.

— De aceia 'i-atât de pustie uliţa voastră.

— Copilaşii, copilaşii, copilaşii ne-au murit toţi, toţi.

— Dar nu se poate ca un copil să moară de foame — un copil, un puiu de om care nici nu poate să deschidă singur ușa. Nu vă iubiți copiii. Dacă i-ar fi foame copilului meu, i-aș dà să mănânce, dar voi, voi aveți inele de cositor.

— Noi avem inele de fer. Trupul nostru e încătușat, inima noastră e încătușată. Noi avem inele de fer.

Intr'un mic pridvor, o fată în casă perie rochiile Mariei Petrovna. Ferestrele bucătăriei sunt deschise și prin ele se vede bucătarul înbrăcat în alb. Un miros de apă pentru vase se împrășie.

„Unde sunt?“ — se întrebă guvernatorul. La bucătărie! La ce m'am gândit eu în acest timp? Ah, ia să mă uit la ceas să văd dacă se apropie vremea mesei. E preă de vreme, nu sunt decât zece ceasuri. Servitorii sunt strâmtorați de prezența mea. Trebuie să mă întorc.

Și multă vreme încă se mai plimbă pe alei, gândindu-se. Dar el se aseamnă cu un om care vrea să treacă printr'un vad un rîu larg și necunoscut; aci aveà apă numai până la genunchi, aci piereà supt valuri și ieșeà apoi deasupra, aproape mort. El se gândeà la fiul lui, cercă să se gândească la afaceri, dar ori și unde s'ar fi oprit gândirea lui la început, ea reveneà pe nesimțite tot la acea întâmplare și se afundă în ea ca într'un izvor de nesecat. Și, fapt curios, toate

lucrurile la care se gândeă uneori — înaintea nenorocirei — i se păreau fără voia lui, deșerte, mici, absolut nevrednice de gândire.

Cu cinci ani mai înainte, al doilea an de la numirea lui, el pusese să se bată cu bi-cele țărani din Zenziuf și a fost aprobat de ministru. De altfel din acel timp dată cariera repede și strălucită a lui Aleșa, care atrase băgarea de seamă ca fiul unui om energic și activ. El își aduceă aminte cam nedeslușit — căci afacerea eră veche — că țărani, puseseră stăpânire pe grâul unui proprietar. El se duse cu soldați la fața locului și luase grâul dela țărani. Nu fusese nimic amenințător sau groaznic, fusese mai curând o glumă proastă. Soldații târau sacii plini, țărani căutau să nu-i lase și erau și ei târați în râsetele și glumele soldaților și jandarmilor înveseliți. Apoi ei începură a se văitâ, făcând gesturi sălbatece și lovindu-se ca orbii de ziduri, de garduri, de soldați. Un țăran căruia i se luase sacul căută cu mâna tremurătoare prin iarba o piatră cu care să poată zvârli. Dar cum nuse găsisiau pietre la un kilometru împrejur, el căută zadarnic. La semnul unui șef, un agent de poliție îl lovî cu piciorul și omul căzû în brânci și fugî astfel. Ai fizis că toți acești țărani erau tăiați în lemn, într'atâta păreau de puțin ciopliți, cu mișcări desordonate. Pentru a întoarea pe vre unul din ei într'o

parte oarecare, trebuiau doi soldați. Și când în sfârșit țăranul erà pus în pozițiunea voită, el nu știa încotro să se uite, iar dacă ochii lui se fixau undeva, nu și-i mai putea luà dela lucrulla care se uită și iar trebuiau doi soldați spre a-l întoarce.

— Ei, moșule, lasă-ți pantalonii 'n jos. O să te scalzi.

— Ce ? — întrebă țăranul, uluit, deși știa foarte bine ceea ce erà să i se întâmple.

O mână străină descheie singurul natur, pantalonii cădeau jos și șalele slabe se arătau fără rușine. Loviturile de biciu nu preà erau tari, ele înlocuiau o ușoară dojană și toată lumea erà veselă. Plecând, soldații începură a cânta un cântec vesel și cei ce înconjurau carele pline cu țărani arestați, făceau cu ochiul prizonierilor. Erà toamna și norii treceau foarte jos pe deasupra miriștilor. Și ei se duceau cu toții la oraș, spre lumină, lăsând supt cerul jos, câmpul și ogoarele lui mohorâte, lutoase, vâlurate, cu miriștea rară și măruntă.

— Copilașii toți au murit. Copilașii, copilașii au murit toți...

Sunetul vesel și vioi ai unei ciocănituri, care vesteà dejunul, se risipi în parc. Guvernatorul se întoarse repede pe unde venise, uitându-se sever la ceas : erau douăsprezece fără zece minute. El puse ceasul în buzunărel și se opri.

— E rușinos ! — își zise el cu o voce tare

și mâniaș, făcând o strâmbătură din față. E rușinos! Mi se pare că sunt un mișel!

După dejun se duse în cabinetul lui de lucru și despoie corespondența venită din oraș. Distrat și fără chef el împărțea plicurile, punând de o parte pe unele, deschizând altele cu foarfecele și citind scrisorile fără a da nici o băgare de seamă conținutului lor. O scrisoare închisă într'un mic plic ordinar acoperit mai tot de mărci galbene de câte o copică, îi căzù în mână și fu spintecată cu îngrijire ca și celelalte, la un colț. Aruncând plicul, guvernatorul desfăcù o subțire foaie de hârtie, care supsesse cerneala și citi:

„Ucigaș de copii!”

Obrazul îi înnălbì încet-încet și se făcù tot atât de alb ca și părul. Și pupila dilatată citea mereu prin ochelarii măritori:

„Ucigaș de copii!”

Literele erau uriașe, răsucite, ascuțite și groaznic de negre. Ele se frământau pe hârtia ordinară:

„Ucigaș de copii!”

V.

A doua zi după împuşcarea lucrătorilor tot oraşul ştia disdedimineată că guvernatorul va fi omorît. Nimeni nu vorbea încă despre aceasta, dar toţi ştiau. Ai fi zis că în noaptea aceea, când cei în viaţă dormeau un somn tulburat, iar morţii aşezaţi supt şopron într'o rânduială uimitoare se odihneau în tihnă, ceva mohorît trecuse pe deasupra oraşului, întunecându-l supt fâlfâirea aripelor negre.

Iar când oamenii începură a vorbi despre uciderea guvernatorului — unii foarte repede, alţii cu oarecare taină — în curând li se părù că e vorba de un lucru de mult hotărît şi de neschimbat. Cea mai mare parte vorbea cu nepăsare, ca de un lucru care nu-i privea, ca de pildă de o eclipsă de soare, care nu s'ar vedea decât în cealaltă emisferă şi n'ar interesă decât pe învăţaţi. Cei mai puţini se aprindeau însă spre a discuta dacă guvernatorul ar merită o pedeapsă atât de grozavă. Nu erà oare păcat de osteneală să

ștergi de pe fața pământului câteva ființe, dacă rămâneă aceiași domnie ca și până acum? Părerile erau împărțite, dar cei mai înfierbântați dușmani se combăteau fără căldură: ai fi zis că eră vorba nu de ceva care se puteă întâmplă, ci de un fapt îndeplinit, pe care nici o părere nu l-ar fi putut schimba cu nimic. Iar la oamenii culti discuția trecu repede în domeniul abstracției și guvernatorul fu uitat, ca și cum ar fi fost mort.

Din aceste schimburi de păreri rezultă că guvernatorul aveă mai mulți prieteni decât vrăjmași. Mulți dintr'aceia ce susțineau în teorie asasinatele politice îi găseau scuze. Dacă s'ar fi pus chestia la vot în oraș, de sigur că marea majoritate condusă de diferite motive teoretice sau practice s'ar fi pronunțat împotriva pedepsei cu moarte sau a execuției, cum ziceau unii. Femeile care se sperie la vederea sângelui și sunt în general mai miloase, arătară cu această ocazie o cruzime ciudată și o îndărătnicie de nebiruit: aproape toate erau pentru moarte, pentru moartea cea mai groaznică. Puteă cineva să le probeze mult și bine că n'aveau dreptate: în ciuda tuturor argumentelor ele susțineau cu tărie, cu idiotie chiar. Câteodată una se înmuiă și recunoșteă inutilitatea asasinatului, dar a doua-zi, ca și cum nimic nu se întâmplase și că toleranța ară-

tată în ajun se risipise în timpul somnului, ea afirmă iarăși că trebuia omorât.

În general, ideile erau puțin lămurite și deosebirea de păreri desăvârșită. Dacă cineva care n'ar fi fost în curent cu chestiunea, ar fi ascultat convorbirile, n'ar fi știut dacă guvernatorul trebuie ucis sau nu. Și dacă,

Cine va fi ucigașul ?

— Dar de ce credeți cu toții că va fi ucis ?

Cine va fi ucigașul ?

El n'ar fi primit răspuns: Dar după oarecare vreme, luând informațiuni din acelaș isvor nevăzut, ca și ceilalți oameni, ar fi știut și el că guvernatorul va fi ucis, că moartea lui e inevitabilă.

Gândirile erau diferite ca și cuvintele care le exprimau, dar sentimentul era acelaș, — un sentiment puternic, uriaș, general și biruitor, asemănător cu moartea prin forța și neturburarea lui în fața vorbelor. Născut în umbră, făcut din întuneric de neștrăbătut, el domniă ca un stăpân amenințător. În zadar cerceau oamenii să-l lumineze cu lumina rațiunii lor.

Ai fi zis că însăși străvechea lege a talionului, care cerea moarte pentru a pedepsi moartea și care domnise și părea moartă oamenilor puțin înțelegători, deschisese ochii ei reci, văzuse oameni, femei și copii morți și întinsese mâna ei stăpânitoare și nemiloasă pe capul guvernatorului. Așa în cât după o împotrivire prefăcută, oamenii

se supuneau ordinului și se îndepărtau de om. El devenise astfel accesibil tuturor felurilor de morți care există în lume și care îl amenințau de pretutindeni, din toate colțurile întunecate, din câmp, din pădure, din băltoace, venind spre el șovăitoare, șchioape, oarbe, supuse, fatale.

De sigur că'n timpurile depărtate și întunecate ale profetilor, când erau mai puține cuvinte, când amenințătoarea lege a talionului eră și ea tânără, când fiarele erau prietenele oamenilor, de sigur că în acele vremuri ciudate și îndepărtate cel ce călcă legea tot astfel devenea accesibil morții: albina îl înțepă cu acul ei, taurul îl împungea cu coarnele lui ascuțite, piatra își întârziă căderea spre a-i sfărâma țeasta, boala îl rodea în vederea oamenilor; săgețile abătându-se din mersul lor ochiau în inima neagră și ochii plecați, apele, schimbându-și cursul lor, măcinau pământul supt pașii lui, stăpânul oceanului însuși aruncă pe pământ valurile lui sbârlite și prin urletele lui îl gonea în pustiù. Mii de morți, mii de morminte. Pustiul îl acoperea cu nisipul lui mărunț, vântul mugitor îl plângea sau îl batjocorea, înălțimile grele ale munților se îngrămădeau pe pieptul lui și ascundeau supt tăcerea eternă misterul legei răsbunării, soarele, dătătorul de viață, îi ardea creierul cu un surâs inconștient și reîncălzea cu mângâiere o muscă așezată în orbita neno-

rocitului. E mult de atunci și marea lege care cere moarte pentru moarte eră încă tânără, ea închidea numai arareori ochii ei reci cu privirile de vultur.

Convorbirile despre acest subiect încetară în curând în oraș, căci ele erau sterpe. Sau trebuiă să crezi că asasinarea guvernatorului eră ceva sfânt și la orice argument să răspunzi printr'un neclintit: „nu trebuie să se împuște copiii” — ceeace făceau femeile, sau rtebuiă să te afunzi în contradiceri neîmpăcate, să șovăești, să-ți perzi ideea sau să o iei pe a altora, ca bețivii cari își schimbă pălăriile și toate acestea fără să faci un pas înainte. Problema aceasta devenise anostă și lumea se lipsi de ea. Ca exterior nu mai rămâneă nimic care să amintească evenimentul dar în liniștea și tăcerea care urmară o așteptare chinuitoare și solemnă se întindea ca un nour greu. Cei ce erau indiferenți față de acea întâmplare și de ciudata ei urmare, ca și cei care se bucurau de executarea apropiată sau aceia pe care această executare îl revoltă—toți așteptau ceia ce eră inevitabil, într'o așteptare grea, amenințătoare și încordată. Dacă în acele momente guvernatorul ar fi murit de friguri, de tifos sau de vre-un accident, nimeni n'ar fi crezut că moartea lui se datorește întâmplării și în dosul cauzei văzute s'ar fi găsit alta, nevăzută dar reală. Și cu cât așteptarea ținea

516.367

mai mult, cu atât lumea se gândeà mai mult la „ulița Șanturilor“.

Ulița Șanturilor erà tot atât de pașnică și liniștită ca și restul orașului. Numeroși agenți de poliție căutau semnele unei noi revolte, ale vre-unui scop criminal, dar în zadar. Ca și în oraș, și aci umblà svonul despre apropiata ucidere a guvernatorului, fără a se puteà aflà de unde ieșise acest zvon. Toată lumea vorbeà, dar atât de vag, atât de prosteste, că nu se puteà aflà nimic. Cinevã foarte voinic, foarte puternic și care ar izbi la sigur, trebuia să omoare în curând pe guvernator: iată ce rezultà din convorbirile de acolo.

Spionul Grigorief, prefăcându-se beat într'o Duminică, auzi una din aceste convorbiri misterioase. Doi lucrători cari băuseră mult, stăteau cu coatele pe masă, în fața unei sticle de bere și plecându-se peste masă, cu riscul de a dà jos paharele gesticulând, vorbian pe șoptite.

— I se va aruncà o bombă! — spuneà unul care pareà mai bine informat.

— Adevărat! O bombă? — repetă celalalt, mirat.

— Da! O bombă.

Omul trase din țigară un fum pe care-l trimise în ochii tovarășului lui și adăogă gânditor și pozitiv:

— Il va face praf!

— Se zice că asta va fi la nouă zile dela întâmplare.

— Nu! întări celălalt, întunecându-se, spre a exprima cel mai înalt grad de negare. De ce la nouă zile? Asta-i superstiție. Intr'o bună zi îl vor ucide.

— Când?

Ducându-și o mână la gură, cu degetele răschirate, în chip de apărătoare, lucrătorul se plecă șovăind spre urechea tovarășului său și-i șopti deslușit:

— De Duminică ce vine într'o săptămână.

Amândoi tăcură după aceia. Aproape nu mai vedeau. Apoi cel dintâiu ridică un deget în semn de taină și de amenințare.

— Înțelegeți?

— Nu mi-e teamă că nu-l vor nimeri. Aceia nu se joacă.

— Nu! răspunse cel dintâiu, tot întunecat. Cum să nu-l nemerească? Afacerea e simplă, au toți sorții.

— Da! Toți sorții — repetă celălalt.

— Înțelegi?

— Da cum nu.

— Ei bine, fiindcă înțelegi, încă un pahar.

Ții tu la mine, Vania?

Și multă vreme șoptiră astfel, schimbând priviri, făcând cu ochiul, plecându-se unul spre altul, răsturnând sticlele goale.

Ei fură arestați chiar în noaptea aceia, dar nu se găsi nimic suspect la ei. Cel dintâiu interogator luat devedea în deajuns că

nici unul nici altul nu știu nimic și că ei nu făcuseră altceva decât repetase svonurile uliței.

— Dar de ce ai mers până acolo încât să precizezi chiar ziua de Duminică?—întrebă înfuriat colonelul de jandarmi care conducea interogatorul.

— Nu știu — răspunse îngrijat lucrătorul. Eram beat...

— Să vă iă dracu pe toți! — strigă colonelul.

Și el nu putu ajunge la nimic pozitiv.

Chiar oamenii mai puțin vorbăreți nu se purtau altfel. În stradă, în ateliere, ei schimbau pe față multe vorbe la adresa guvernatorului, îl acopereau cu injurii și se bucurau de moartea lui apropiată. Dar nu se spuneau nimic hotărît. În curând toate aceste convorbiri încetară și oamenii așteptau cu răbdare. Uneori câte un lucrător spunea altuia, lucrând:

— Și eri a trecut pe la noi, tot fără escortă.

— Iși caută singur moartea.

Și ei își vedeau de lucru înainte. A doua zi dimineța auziai la celalt capăt al atelierului:

— Și eri a trecut.

— Ei și? Ce-i cu asta?

Ai fi zis că ei numără zilele pe care guvernatorul le fură de la moarte. De două ori siguranța, că a fost ucis, răsări subit și a-

proape în același timp în toate părțile uliței. Șanțurilor și ale fabricilor. Cine adusesese știria asta? Cu neputință de aflat, doar oamenii se strâneau în cete își spuneau amănunte, se arătă strada, ciasul, numărul asasinilor, instrumentul. Aproape se găseau și martori cari auziseră detunătura. Toți erau galbeni și hotărâți.

Nu arătau nici bucurie, nici durere. Svo-nul fiind desmintit, ei se despărteau liniștiți, fără desamăgire, ca și cum n'ar fi avut de ce să-și facă inimă rea dacă afacerea se amânase cu câteva zile, cu câteva ceasuri, cu câteva minute chiar.

Ca și doamnele din oraș, femeile din „strada Șanțurilor“ erau cei mai neîmpăcați, cei mai nemiloși judecători. Ei așteptau și puneau în acea așteptare toată ardoarea unei credințe neclintite, toată cruzimea gândirii lor chinuite și flămânde.

Ele mai aveau un vrășmaș particular, necunoscut de bărbați: cuptorul veșnic nesățul, a cărui gură căscată cerea mereu mâncare, micul cuptor mai groaznic decât toate cuptoarele iadului. De dimineața și până seara, în fiecare zi el ținea toată viața în stăpânirea lui, omorându-le sufletul, gonindu-le din creier orice gând ce n'avea vre-o legătură cu el.

Oamenii nu știau acest chin. Sculându-se dimineața, femeia se uită la cuptorul cu cercurile puse strâmb și el îi lovia închipuirea

ca o fantomă și o făceà să se înfioare de desgust și de frică, de o frică animală, instinctivă. Rămasă fără de nici-un gând, femeia nici nu știà că el erà vrășmașul și hoțul ei. Ea îi dădeà inimă cu supunere, pe când o mâhnire neagră, mortală, o învăluia ca o ceață, de nestrăbătut.

De aceea toate femeile din „strada Șanțurilor“ păreau rele. Ele certau copiii, îi băteau, se cretau între ele sau cu bărbații lor și gura lor erà plină de imputări, de plângeri și de ură.

În timpul grevei, când mai multe zile de-a rândul nu se aprinsese focul în cuptoare, femeile se odihniră — odihna ciudată a bolnavului, care nu mai suferă câteva minute înainte de ași dà duhul. Gândirea, liberându-se un moment din cercul ei de fer, se prindeà cu toată puterea de nădeidea unei vieți nouă, ca și cum lupta s'ar fi dat în numele unei desrobiri desăvârșite din piedicele necontenite și nu pentru sporirea lefei cu câteva ruble pe lună, cum cereau bărbații. Îngropând copiii, morți de foame, ele se plângeau cu lacrimi de sânge și în acele zile groaznice, împovărate de mâhnire, de oboseală și de foame ele erau blăjine și bune ca niciodată. Erău sigure că acea criză grozavă nu va fi stearpă, că după marile lor suferințe va veni și marea răsplată. Și când în ziua de 17 August, bătrânul guvernator cu uniforma scânteetoare venise să le vor-

bească ; ele se uitau la el ca la Dumnezeu. El le spuse întâiu :

— Trebuie să vă apucați de lucru. Mi-e cu neputință să vorbesc cu voi, cât timp nu veți începe a lucra.

Apoi :

— Voiu căută să fac ceva pentru voi. Reîncepeți lucrul și voiu scri la Petersburg.

Și iar :

— Stăpânii voștri sunt oameni cinștiți, nu hoți și vă poruncesc să nu-i înjurați. Dacă mâine nu sunteți la lucru, voiu spune să se închidă fabrica și toți veți fi dați afară.

El mai adăogase :

— Din pricina voastră vă mor copiii de foame. Luați lucrul.

Și însfârșit :

— Dacă vreți să vă purtați astfel, dacă nu vroți să vă împrăștiati, voiu fi obligat să întrebuintez forța. Incepeți a lucra.

Atunci a fost un haos de strigăte, de plânsete de copii, de detunături, înghesuială, fuga grozavă a ființei, care nu știe unde a leargă, care cade, se ridică, își pierde copiii și nu-și mai poate găsi locuința.

Și iarăși, foarte repede, ca și cum n'ar fi trecut decât o secundă, munca zilnică, le împovără din nou și blestematul, urâtul, nesățiosul cuptor își căscase iar gura. Toate lucrurile, pe cari femeile le părăsise pentru totdeauna, se întorceau acum iar la ele.

Pcate că într'un cap de femeie se născuse

ideia că moartea guvernatorului eră necesară. Niciunul din cuvintele prin care se arată de obicei sentimentele de ostilitate ale omului pentru semenul său : ură, furie, dispreț nu exprimau ceea ce simțeau femeile. Eră un sentiment nou, un sentiment de condamnare irevocabilă. Dacă toporul din mâna călăului ar fi putut aveà conștiință de el însuși, el ar fi avut, cum eră rece, ascuțit, lucitor și liniștit, un sentiment la fel. Femeile așteptau în liniște fără să tremure, fără să șovăiască un singur minut, fără să se îndoiască și așteptarea lor umpleà aerul pe care îl respirà odată cu ceilalți și guvernatorul.

Erau naive. Dacă o ușă se isbià cu zgomot în vre-o parte, dacă vre-unul alergà pe uliță făcând gură, ele ieșeau iute, cu capul gol, aproape satisfăcute :

— L-a ucis ?

— Nu. Senka se duce să ia rachiu.

Liniștea domnià din nou până la un alt sunet, la un nou zgomot de pași în ulița pustie. Când guvernatorul treceà în trăsură, femeile îl priveau lacome pe după pe dele, apoi se întorceau la cuptoarele lor. Ele nu se mirau de loc, văzând că guvernatorul care eră în totdeauna întovărășit de gardiști călări; începù deodată să se plimbe singur, fără nici o escortă. Și toporul dacă ar puteà simți, nu s'ar mirà de loc să vază gâtul gol. Gâtul trebuie să fie gol. Din toate aceste fire întunecate, ele țesură o legendă frumoasă. Și

aceste femei necunoscute, umile, cu viața ștearsă, redeşteptară vechea lege a talionului care dă moarte pentru moarte.

Lucrătorii uciși erau plânsi pe apucate. Această mâhnire nu eră decât o părticică din marea durere generală în care se topiă fără a lăsa vre-o urmă, ca o lacrimă sărată în ocean. Dar la trei săptămâni după acea întâmplare, într'o Vineri, Nastasia Sazonova, a cărei fiică de șeptesprezece ani, Tania fusese împușcată, înnebuni. Timp de trei săptămâni, ea se ocupase de cuptorul ei ca și celelalte femei, se certase cu vecinele, dojenise băeții ce-i mai rămăsese și deodată, fără ca cineva să se aștepte, își perdù mințile. Dimineata mâinile începură a-i tremura, ea scăpă o ciască, în urmă i se părù că e înconjurată de ceață, uită ce aveà să facă, luà un lucru drept altul, repetând uitucă :

— Da' ce-oi fi având, Doamne ?

Apoi începù să tacă și cu o pasivitate ciudată, mergeà dintr'un colț într'altul, mutând neconținut acelaș lucru, lăsându-l spre a-l luà din nou, incapabilă să plece de lângă cuptor, cu toată nebunia care începeà. Copiii înălțau un smeu în grădină și când micul Petka intră să ceară o bucată de pâine, mama lui puneà în cuptorul stins, fără să zică un cuvânt și sălbatecă, lucrurile cele mai deosebite : ghetе, o haină vătuită și ruptă, șapca lui Petka. Băiatul începù a râde.

dar văzând fața mamei lui, începù a fugi și a strigà să scoale ulița în picioare.

Femeile se adunară și începurã a se vãitã ca niște câini înghețați de spaimã și mâhnire, pe când Nastasia, grãbindu-și mișcãrile și îndepãrtãnd mâinile ce se întindeau spre ea, începù a se învãrti într'un cerc mic, gãfãind și murmurând cuvinte neînțelese. Încet-încet, cu mici mișcãri brusce, ea își rupse rochia și partea de sus a trupului se ivi: un piept galben și uscat, cu țãte ce atãrnau. Atunci ea scoase un urlat groaznic și prelung, întretãiat de aceleași cuvinte cari reveneau fãrã încetare:

— Nu pooot, pri...e...teeni... nu pooot...

Ea svãcnã în uliță unde toatã lumea o urmã. Într'un minut „strada Șanțurilor“ se umplù de un singur geamãt de femei, în care erã cu neputiță să deosebești vocea nebunei. Aceste țipete nu se sfãrșirã decãt când bãeții unei prãvãlii puserã mãna pe Nastasia, îi legarã mâinile și picioarele și o stropirã cu apã din belșug. Ea zãceã într'o bãltoacã, cu pieptul gol pe pãmânt, iar mâinile ei învineșite se strãngeau în pumni. Își întoarse fața într'o parte și ochii ei cu o expresiune sãlbatecã nici nu clipeau; părul cãrunt și ud i se lipise de capul ce pãreã uimitor de mic și din timp în timp tremurã. Bãrbatul, alergã înspãmãntat dela fabricã, fãrã să fi avut vreme să-și spele fața plinã de funingine. Bluza lui erã tot neagrã și strãluci-

toare de grăsime, iar la mâna stângă avea o arsură învelită într'o cârpă murdară.

— Nastasia! — zise el nemulțumit și aspru, plecându-se spre ea. Ce faci?

Ea tăcù, tremură și avù o privire sălbatecă și fixă. Bărbatul îi văzù mâinile umflate și învințite, pe cari funia le strânsese fără milă. El o deslegă și atinse cu degetul umărul gol. În acelaș moment un agent de poliție sosi în trăsură.

Când mulțimea se risipi, doi oameni se rupseră la o parte. Ei nu se mai întoarseră ca ceilalți la fabrică și nu rămaseră nici în strada Șanțurilor ci se îndreptară spre oraș. Mergeau gânditori și tăcuți. La capătul uliții se despărțiră.

— Ce mizerie! — zise unul. Vii la mine?

— Nu! — răspunse scurt celălalt și începù să meargă cu pași mari. Aveà un gât tânăr pârlit de soare și pe sub șapcă părul bălan se răsuceà în bucle.

VI.

În casa guvernatorului știrea despre apropiata lui moarte fù aflată nici mai curând nici mai târziu decât ceilalți și fù primită cu o indiferență ciudată. Ai fi zis că vederea unui om în viață, sănătos și voinic îi împiedică să înțeleagă ce eră moartea, moartea acestui om. Ei și-o închipuiau ca un fel de lipsă temporară.

Cam pe la mijlocul lui Septembrie, Maria Petrovna convinsă de prefectul de poliție că existența la vilă devenise primejdioasă, se întoarse în oraș și viața își luase mersul ei obișnuit, neschimbat de ani de zile. Funcționarul Kozlof căruia nu-i plăcea murdăria și banalitatea din casa guvernatorului, poruncise, aproape din propria lui inițiativă să se retapeze saloanele și să se văruiască tavanurile și comandase mobilă *modern-style* de stejar verde. El își luase pe seamă funcțiunea unui dictator domestic și toată lumea eră mulțumită de el: servitorii cărora le

plăceă ferberea și Maria Ptrovna care ură tot ce eră relativ la gospodărie.

Cu toate că locuința eră foarte mare, ea eră incomodă : water-closetele și sala de băi erau lângă salon ; pentru serviciu, servitorii trebuiau să treacă printr'un coridor de gem-lâc spre care se deschideau ferestrele sufrageriei și adeseaori când aduceau mâncările, îi vedeai împingându-se cu cotul sau îi auziai înjurându-se. Kozlof ar fi voit să schimbe toaie acestea, dar trebuia să aștepte până la vara următoare. „Va fi mulțumit“ — își ziceă el gândindu-se la guvernator, dar dintr'un motiv oarecare el își închipuia că nu Petre Ilici va profita. În zelul lui de a reformă, el nu mai ținea seamă de guvernator.

Ca și mai înainte, tot guvernatorul eră centrul de viață din casa lui. „Excelența Sa a poruncit“, „Excelența Sa dorește“, „Excelența Sa se va supără“ — toate aceste formule răsuna necontenit. Dar dacă s'ar fi pus în locul guvernatorului, un manechin îmbrăcat cu o uniformă și în stare să pronunțe câteva cuvinte, nimeni n'ar fi observat înlocuirea, într'atâta semăna Petre Ilici cu o formă goală. Când el se supără și certă pe vreunul, vinovatul deși speriat, aveă impresiunea că și imputările ca și spaima nu erau decât o comedie, și că nimic din toate acestea nu există. Dacă, în acest timp guvernatorul ar fi ucis pe cineva, chiar aceea moarte n'ar fi părut reală. În viață încă pen-

tru el însuși, el erà mort pentru ceilalți cari se ocupau cu nepăsare de un cadavru rece și gol, fără să lege de el vre-un înțeles oarecare. Din zi în zi gândul morții apropiate ucideà pe guvernator. Trăgându-și puterea din universalitatea ei, ea deveneà mai puternică decât mașinile infernale, decât tunurile și pulberea, ea îl lăsă fără voință și orbià în el până și instinctul de conservare. Pentruca lovitura să nu deà greș ea făcea în jurul lui un loc gol, precum se curăță pământul împrejurul copacului ce trebuie tăiat. Gândirea îl omorà. Cu o voce poruncitoare ea scoteà din umbră pe acei ce trebuiau să lovească; ea îi creià chiar.

Fără să bage de seamă, oamenii se îndepărtau de condamnat și îl lipseau astfel de paza nevăzută, dar bună, pe care viața tuturor oamenilor o face în jurul vieței unuia singur.

După cea dintâiu scrisoare anonimă în care guvernatorul erà numit „Ucigaș de copii“, trecură câteva zile fără să mai vie altele, apoi începură a plouà ca dintr'un sac găurit. Ai fi zis că cei ce le trimiteau se înțeleseseră între ei căci în fiecare dimineată, grămada scrisorilor se înmăltă pe masa guvernatorului. Această gândire poruncitoare și ucigătoare de om care nu se dăduse pe față decât nedeslușit, își puneà acum toate puterile spre a eși afară, începeà să-și trăiască propria ei viață. În diferite părți ale orașului,

niște funcționari rânduiau scrisorile aruncate în cutii și pierdute într'o mulțime de alte hârtii. Acele scrisori, odată adunate într'un singur pachet, erau date unui om, care le aducea aceluia pentru care fuseseră scrise. Și mai înainte primise guvernatorul scrisori anonime, rareori înjurioase, adeseaori amenințătoare, aproape totdeauna pline de plângeri și de denunțuri.

El nu le citea niciodată, dar acum citirea lor devenise o trebuință imperioasă ca și amintirea neconținută a evenimentului și gândul necurmat al morții ce se apropia. Și pentru a citi ca și pentru a se gândi trebuia să fie singur: nimeni nu trebuia să-l turbure.

Uneori ziua, dar mai adeseaori seara, el se așeză comod într'un fotoliu în fața biroului său acoperit cu hârtii, cu un pahar de ceai rece lângă el. Iși îndreptă umerii, își puneă ochelarii de aur măritori și după ce se uită cu băgare de seamă la un plic, îl tăia la un colț.

Dela cea dintâi aruncătură de ochi puteă deosebii acum acele scrisori, cu toată felurimea hârtiilor, scrierilor și timbrelor: ele aveau cu toate ceva comun ca și morții de sub șopron. Secretarul care primiă corespondența particulară a guvernatorului le cunoștea și el ca și stăpânul său. Petre Ilie citea fiecare scrisoare încet și cu băgare de seamă, delă început până la sfârșit. Dacă

găseă vre-un cuvânt indescifrabil, îl studiă sau cercă să-și găsească înțelesul. Scrisorile puțin interesante sau pline de injurii grosolane precum și acelea, în cari necunoscuți binevoitori îl înștiințau de atentatul ce se pregătea împotriva lui, erau rupte.

Celelalte primeau însă un număr de ordine și erau clasate într'un scop pe care el îl presimțea vag.

În general, cu toate deosebirile exterioare de limbă și de ortografie, conținutul scrisorilor eră de o monotonie obositoare: amicii înștiințau, dușmanii amenințau — un fel de „da“ și „nu“ care nu probă nimic.

Se obișnuise acum cu cuvintele: „asasin“ și „vrednic apărător al ordinii“ — atât de mult i se repetau. I se părea că se obișnuise chiar cu ideea că toți, și prietenii și dușmanii credeau deopotrivă în apropierea morții lui. Frigul îl năpădeă și ar fi vrut să se încălzească, dar ceaiul eră înghețat. De câțva timp nu i se mai dă ceai cald și înalta sobă de faianță eră și ea rece. Chiar din ziua de când se instalase în această casă, avusese de gând să pue să se facă o *cheminée*, dar acest proiect a fost amânat ani de zile și vechea sobă nu încălzeă mai de loc, oricât combustibil ar fi înghițit.

După ce se sprijiniă zadarnic cu spatele de lepezile pătrate de faianță, începeă să se plimbe în sus și în jos prin odaie, frecân-

du-și mâinile și zicând cu frumoasa lui voce autoritară :

— Ce friguros m'am făcut !

Apoi se așază iar la biurou, căutând prin scrisori ceva foarte important, lucrul principal.

„Excelență, d-voastră sunteți general, dar și generalii sunt muritori. Unii mor de moarte naturală, alții de moarte năprasnică. D-voastră Excelență veți muri de moarte năprasnică. Am onoare să rămân al d-voastră credincios servitor“.

După ce surâse — el surâdeà și în acel moment — guvernatorul erà s'o rupă cu îngrijire, dar se răsândi, înscrise pe marginea lată o cifră și o dată : No. 43, 22 Septembrie 190... și așază scrisoarea la un loc cu altele.

„Domnule guvernator, sau mai bine : pașă turcesc. Sunteți un hoț și un asasin plătit. Aș puteă probă în fața lumii întregi că ați luat o sumă grăscioară dela acționari pentru împușcarea lucrătorilor“...

Guvernatorul se făcù stacojiu, el mototoli cu furie scrisoarea, își luă ochelarij de pe nasul mare și înroșit și zise cu voce tare și întreruptă ca o bătae de darabană :

— Dobitoc !

Cu mâinile în buzunar și cu coatele îndepărtate, el se plimbă cu pași mari și furioși în lungul și'n latul odăei. Astfel merg gu-ver-na-to-rii. Astfel merg gu-ver-na-to-rii. Mai liniștindu-se puțin, el luă iar scrisoa-

rea, o ceti până la sfârșit, înscrise cu mâna tremurătoare un număr, o dată și puse la o parte. „Le va ceti“ își zise el, gândindu-se la fiul lui.

În aceeași seară soarta îi trimise o scrisoare în jurul căreia eră iscălit: „Un lucrător“. În afară de această iscălitură, nimic nu arată pe omul legat de lucrul manual, puțin cultivat și milos, cum își închipuia guvernatorul pe proletar.

„Prin fabrici și prin oraș se spune că vei fi ucis în curând.

„Nu știi sigur cine se va înăsărcină cu asta, dar nu cred să fie vre-un membru al unei oarecari organizări politice. Va fi mai curând vre-un cetățean adânc îndurerat de groaznică represiune dela 17 August. Mărturisesc sincer că eu și câțiva camarazi de-ai mei ne-am împotrivit acestei deciziuni, nu pentru că ne-ar fi milă de d-ta — căci nici d-ta n'ai avut milă de femei și de copii și cred că nimeni din tot orașul nu vă compătimește — ci pur și simplu pentru că sunt din principiu împotriva asasinatului, ca și împotriva războiului, împotriva pedepsei cu moartea asasinului politic și în genere împotriva tuturor crimelor. Luptând pentru idealul lor, care e: libertate, egalitate, fraternitate, cetățenii trebuie să întrebuințeze mijloace, care să nu se bată cap în cap cu deviza lor. A ucide e a se sluji de procedeul obișnuit al oamenilor din vechiul regim,

care au ca deviză: sclavia, favorurile, răsbunarea. Binele nu poate isvorî din rău și în lupta, în care puștile joacă cel dintâiu rol, biruitorii nu sunt cei mai buni, ci cei mai răi, adică cei mai cruzi, cei mai fără milă, cei ce calcă în picioare personalitatea umană și n'au nici-o sfiială. Dar dacă un om cumsecade trage, sau nu nemerește, sau face vre-o prostie și e prins în flagrant delict, căci sufletul său se împotrivește la ceea ce face mâinile lui. Pentru acest motiv cred eu că sunt atât de puține atentate politice reușite în istorie. Eu admit revoluțiunea, dar după mine, ea nu trebuie să fie decât o propagandă de idei, un apostolat la fel cu acel al mucenicilor creștini, căci chiar dacă lucrătorii par a fi biruitori, mișeii se prefac numai că sunt biruiți și scornesc îndată vre-un șiretlic pentru a înșelă pe biruitori. Cu capul trebuie să se capete biruința iar nu cu mâinele, căci capul mișeilor e slab, de aceea iau cărțile omului sărac și-l lasă întunericul neștiinței, fiindu-le frică de ei înșiși. Iartă-mă că am pornit într'o asemenea disertațiune. O fac spre a nu mă consideră ca pe un partizan de al d-tale, cetind cele dintâi rânduri unde spuneam că sunt împotriva asasinatului. Mai trebuie să adaug că în ziua de 17 August nici eu nici camarazii de aceleași idei cu mine, nu eram în piață, căci noi prevăzusem sfârșitul și nu vroiam să trecem drept imbecili, cari cred că oamenii

din clasa d-tale fac dreptate. Acum și ceilalți camarazi sunt de acord cu noi, bineînțeles. Ei zic: „Dacă ne mai ducem odată la guvernator, nu ne ducem să cerem ci să luăm“. Dar asta e o prostie după capul meu și le răspund: „De ce să vă duceți voi înși-vă. Vor veni în curând ei la noi cu plecăciuni și vorbe dulci. Atunci va fi și rândul nostru“. Domnule, iartă-mi libertatea ce iau de a mă adresă d-tale, cu care nu sunt decât un lucrător, fiul trudei lui, dar eu nu pot înțelege că un om instruit și mai puțin mișel ca ceilalți a putut să dea ordin să se împuste niște nenorociți de lucrători cari veneau încrezători la el. Poate că te-ai înconjurat de Cazaci, că ai trimis spioni pretutindeni, sau vei plecă în streinătate spre a-ți scăpa viața. În acest caz cuvintele mele îți vor putea fi de folos, te vor putea îndreptă pe calea cea bună, te vor învăța mijloacele adevărate de a sluji poporul. În fabrica noastră se spune că ai fost cumpărat de patroni, dar eu nu cred, căei patronii noștri nu sunt atât de neghiobi, încât se zvârle banii pe ferestre. Apoi mai știu că d-ta nu ești nici hoț, nici gheșetar ca tovarășii d-tale cărora le trebuie bani spre a-și plăti amanetele, șampania și trufele. Voiu spune chiar că în general, ești un om cinstit..“

Guvernatorul puse cu îngrijire scrisoarea pe masă, își scoase ochelarii acoperiți cu o

ușoară abureală, îi șterse solemn cu un colț al batistei și zise cu respect și mândrie :

— Mulțumesc, tinere !

El făcù vre-o câțiva pași prin odae, mergând domol și adresându-se sobei răcite, adaogă :

— Luați-mi viața... E a voastră ! Dar cinstea...

El nu isprăvi și dându-și capul pe spate, cu o înfățișare ridicolă de gravă ce eră, se duse la biurou..

„Voiu spune chiar că în general ești un om cinstit — și că n'ai face nici cel mai mic rău unei muște — afară numai dacă nu ți se poruncește. Dar ca d-ta, un om cinstit să primești astfel de ordine, iată ce nu pot înțelege eu, domnule. Poporul nu e o muscă. Poporul e sfântit și dacă ai înțelege ce e poporul și care sunt suferințele lui, — te-ai coborî în piață, și i-ai cere în genunchi iertare. Ia te gândește : din neam în neam, din generație în generație, dela cei dintâi robi cari au ridicat piramidele — fantazia unui tiran—noi ducem aceeași viață și după cum printre voi sunt nobili — adică tirani ereditari — deasemenea printre noi sunt lucrători, adică robi ereditari. Gândește-te că timp de mii de ani, am fost loviți și asupriți fără încetare. Oricât ure de departe în trecutul strămoșilor mei, nu văd decât lacrimi, desnădejde și sălbătăcie. Și toate acestea s'au întipărit în suflet și s'au moștenit din

tată în fiu ca singura moștenire. Dacă ai putea vedea inima unui adevărat țaran sau a unui lucrător, te-ai înspăimânta. Până a nu fi născuți, noi am fost înșulțați de mii de ori și când sosim pe lume, cădem dintr'odată într'o groapă de unde bem înjurătura, mâncăm batjocura și unde ne îmbrăcăm cu dojana. Se povestește că acum trei ani ai pus să se bată țaranii. Ți dai seama de ce ai făcut? D-ta crezi numai că le-ai desvelit spinările, dar în realitate ai desvelit sufletul lor milenar și rob, ai biciuit morți și ființe ce se vor naște. Și cu toate că ești general, domnule, eu ți-o spui verde: nu ești vrednic să atingi cu buzele acea carne. Și d-ta ai bătut?

Și când lucrătorii au venit la d-tă, ei nu erau decât niște robi înviați, aceea cari au ridicat piramidele. Ei au venit la d-ta cu chinurile și suferințele lor străvechi, spre a le da sfaturi pline de înțelepciune și iubire, d-ta care ești un om luminat și uman din secolul al douăzecilea. Și d-ta ce ai făcut? Trebuie să presupun că bunicul d-tale făcea negoț cu robii, că-i biciuia și că ți-a transmis și d-tale această stupidă ură pentru poporul muncitor. Domnule! Poporul se deșteaptă. Până aci n'a făcut decât s'a întors de pe o parte pe alta și temelile casei voastre pârâie. Așteptați și veți vedea ce se va întâmpla când el se va deștepta cu totul. Cuvintele mele sunt noi pentru d-ta, gân-

dește-te bine la ele. Și acum, îți cer iertare că te-am reținut atât de mult timp și în numele fraternității, îți doresc să nu fii ucis“.

— Mă vor ucide! — își zise guvernatorul, așezând scrisoarea pe masă.

El își aminti de muncitorul Jegor cu părul negru, apoi se cufundă în ceva nemărginit și inform ca noaptea. Nu mai avea nici o gândire, nici o revoltă, nici o aprobare. Se sprijinise de soba rece. Lampa ardea supt un *abat-jour* de mătase verde. Intr'o cameră îndepărtată Zezi cântă la pian și cățelușul Mariei Petrovna lătră — fără îndoială necăjit de cineva.

Lampa ardea.

VII.

În zilele următoare nu mai veni nici o serisoare. Ca printr'o înțelegere tacită, popul lor încetă deodată și această liniște eră ciudată și meliniștitoare. Simțiai că ea nu eră definitivă și că ceva se urziă în umbră. Zilele treceau repezi, niște bătăi de aripi uriașe : când se ridicau eră ziuă, când se închideau, eră noapte.

De două ori prefectul de poliție fù primit de Maria Petrovna în afară de orele reglementare. În anticameră, întinzând feciorului brațul spre a-i trage pardesiul. „Știucă“ îl înjură strașnic, pe șoptite, ca și cum ar fi vorbit cu vizitiul lui, sau cu un agent de poliție. Odată ușurat de pardesiu, el trase o mănuse nouă și plecându-și capul pomădat spre favoriții ușierului, arătându-și dinții stricați și îngălbeniți de tutun, el îi vârî supt nas mâna pe jumătate înmănușată. Se purtă aproape la fel și cu valetul, dar mai puțin brutal. Apoi luând o înfățișare gravă și distinsă începù a urcà scările.

Altădată n'ar fi îndrăsnit să certe servitorii guvernatorului, orice pretext ar fi avut, dar acum găseà că erà permis, indispensabil chiar. În ajun se arestase chiar în fața casei un individ foarte suspect. Acest individ urmărise dimineța pe guvernator în plimbarea lui pe jos, apoi toată ziua dăduse târcoale casei, se uitase prin ferestrele de jos, se ascunse pe după copaci — cu un cuvânt purtarea lui erà mai mult decât ciudată. Nu se găsisse nimic asupra lui: nici arme, nici hârtii. Se numeà Patikof și erà cojocar, dar el dădù niște răspunsuri încurcate și false, se jură că n'a trecut decât o singură dată pe dinnainteà casei și pãrea că ascunde ceva. Făcându-se o percheziție în atelierul său, nu se găsi decât petece de cojocărie o tunică de licean aproape terminată, sculele necesare meștegului, vasele de bucătărie și nici o armă, nici o hârtie. Cazul erà foarte curios și, nu fù explicat niciodată. Și nimeni din casa guvernatorului, nici portarul, nici valetii nu observarã pe acest om, care trecuse de vre-o zece ori pe dinaintea porții. În timpul nopței un agent de poliție cercă să deschiză poarta și o găsi descuiată. El intră în odăița portarului, făcù pe zid un semn spre a arătã că într'adevăr ajunsese până acolo și eși fără a fi observat. Portarul spuneà că a uitat, dar o astfel de neglijență erà de neiertat în momentul, când toată lumea prevedeà un atentat.

— Sunt într-o pozițiune imposibilă, Excelență! — zicea prefectul de poliție către Maria Petrovna, apăsând pe piept mânușa albă. Excelența Sa refuză orice escortă și nici nu vreă măcar să audă. Agenții sunt rupti—er-tați-mi expresiă—tot urmărindu-l mereu. Și toate aste urmăriri n'au nicio valoare, căci orice pungaș se poate ascunde după un gard sau la vre-un colț de stradă, spre a asvârli o piatră în Excelența Sa, rănindu-l. Să se întâmple ceva — ferească Dumnezeu! — se va zice că eu sunt de vină, fiindcă n'am luat măsuri. Dar ce pot face eu împotriva voinței lămurite a Excelenței Sale? Puneți-vă în locul meu, Excelență — iertați-mi expresia. Imi vine să-mi dau demisia, Excelență.

Stiucă aveă un plan gata: guvernatorul trebuia să ieă un concediu de două sau trei luni pentru sănătate și să se ducă la băi în străinătate. În oraș totul părea liniștit, la Petersburg autoritățile superioare erau bine dispuse față de guvernator și nu se facea nici o împotrivire.

— Dacă nu, eu nu mai răspund de nimic, Excelență! — termină prefectul cu sentiment. Și puterile omenesti au o margine. Excelență și v'o spui în toată sinceritatea: altfel nu răspund de nimic. În două-trei luni totul se uită și Excelența Sa va putea veni fără nici-o primejdie. Cam pe atunci va veni aici o trupă de operă italiană. Vom

merge s'o ascultăm și Excelența Sa va putea să se plimbe cât va vroi.

— Dumnezeu știe ce trupă va fi și aceial — zise Maria Petrovna, dar ea primi propunerea prefectului de poliție, căci erà foarte neliniștită.

În anticameră prefectul începù a certà pe portar, dar de astădată cu voce tare și fără sfială :

— Ai să vezi tu ! Am să-ți tai favoritele, neghiobule. Porți favorite ca un consilier de Stat, câine, și crezi că se poate lăsa poarta descuiată ? ! Las' că-ți dau eu ție.

Chiar în aceeași seară, Maria Petrovna cerù bărbatului ei s'o însoțească în străinătate cu copiii.

— Te rog, Petre — zicea ea cu vocea oboșită, închizând marile pleoape îngălbenite.

Fața ei smeadă, pudrată, făcea cute ce cădeau în jos, ca cele ale câinilor lungiți.

— Tu știi că sufăr neîncetat de rinichi. Karlsbad mi-e indispensabil.

— Dar nu te poți duce numai cu copiii, fără mine ?

— De sigur că nu, ce crezi tu ? Aș fi foarte neliniștită fără tine. Te rog vino cu noi.

Ea nu spuneà de ce ar fi neliniștită, căci asta se înțelegeà dela sine. Petre Ilici consimți să călătorească și ea fù foarte mirată, deoarece în împrejurările obișnuite, erà des-

tul ca ea să ceară ceva, pentruca el să discute și să obiecteze.

— Asta nu va fi mișelie, nu! — se gândi guvernatorul. Nu eu am avut ideia acestui voiaj. Poate că într'adevăr are trebuință să se îngrijească, o văd galbenă ca o lămâie. Le rămâne destulă vreme dacă vor să mă omoare și dacă nu se mișcă, e că eu voi fi avut dreptate. Și atunci îmi voi da demisia, mă voi așeza la țară și nu mă voi ocupa de cât cu serele mele.

Dar deși se tot gândea astfel, el nu credea nici în sere, nici în voiaj. Poate că numai de aceia consimțise să plece. De altfel el nu se mai gândi de loc la acest plan, ca și cum n'ar fi fost vorba de el și din zi în zi amână trimiterea cererei de concediu. Iși fixă o dată pentru a scrie, uită și și-o reaminteă după două zile. Și iar se hotărâ să îndeplinească această formalitate și neglija totuși cu îndărătnicie să se ocupe de ea. Liniștită, Maria Petrovna, nu prea îi dă zor: toaletele ei de toamnă nu erau gata și dezbaterile cu croitoresele mai cereau timp. Și apoi Zizi, n'avea nici ea rochi.

În tăcerea ce înconjură pe general dela brusca încetare a scrisorilor, eră ceva neliniștitor ca o amenințare surdă și nedeslușită. Ai fi zis că e aceeași senzație ce ai într'o cameră goală când dincolo de o despărțitură vorbesc oameni ale căror cuvinte nu le deosebești. Și când sosită o scrisoare — •

ultimă scrisoare întârziată, el o luă ca și cum o așteptă. Se miră numai că era închisă într'un plic mic, de o culoare roză, cu un miosotis pe dos. Ea nu venise ziua ca celelalte, care fuseseră puse la cutie seara sau noaptea, ci sosise seara, așa dar fusese scrisă numai cu câteva ciasuri înainte. Mica foaie de hârtie era de asemenea de o culoare delicată și împodobită cu un miosotis albastru. Scrierea era îngrijită, curată, dar sfârșitul liniilor se lăsă adeseori în jos ca și cum cel ce scrisese nu era prea sigur de despărțirea corectă a silabelor și preferase să le scrie întregi, cu litere mărunte. Uneori, cu mult mai înainte de a ajunge la marginea hârtiei, prevăzând că nu va avea loc, rândul începea să se incline și asta te făcea să te gândești la o coastă cu zăpadă, pe cari copii alunecă unul după altul, cei mai mici înaintea. Scrisoarea era iscălită: „O liceiană“.

„Eri am visat înmormântarea D-voastră și mă hotărâse a vă scrii cu toate că e rău și că ofensez astfel pe sârmanii lucrători și fetițele ce-ați omorât. Dar și d-voastră sunteți un nenorocit, demn de milă și de aceea vă scriu această scrisoare. Am visat că vă pusese nu într'un cosciug negru, cum se face de obicei pentru bătrâni și în general pentru oamenii mari, ci într'un cosciug alb de fecioară. Agenți de poliție vă duceau pe umăr, de-alungul străzii Moscova. Și în ur-

ma sicriului, nu erau decât agenți de poliție și nici-unul din rudele D-voastră, nici nimeni altul. Ușile și ferestrele caselor pe dinnaintea cărora treceți, erau închise cu obloane, ca noaptea. Eră atât de groaznic, încât mă deșteptai și începui să mă gândesc. Și aceste gânduri vi le scriu acum. M'am gândit că într'adevăr nu veți avea pe nimeni când veți fi mort. Cei ce vă înconjiară nu sunt decât niște egoiști, cu inima uscată cari nu se interesează decât de el înșiși și cari vor fi foarte mulțumiți că ați murit, pentru că dorese să vă ia locul. Nu cunosc pe femeia D-voastră, dar eu nu cred să se găsească ființe bune și miloase în lumea voastră putredă de vanitate și de setea de plăceri. Cât despre oamenii cinstiți, nici-unul nu vă va însoți până la cimitir, deoarece sunt toți revoltați de purtarea D-voastră față de lucrători. Am auzit chiar că unii voesc să vă excludă din club, dar că se tem de autorități. Serviciul funebru n'are nici-o însemnătate, căci episcopul nostru precum știți, ar sluji o leturghie de *requiem*, pentru un câine, dacă i s'ar plăti cumsecade. Atunci m'am gândit că D-voastră știți toate acestea fără a vi le scri eu și mi s'a făcut grozav de milă de D-voastră ca și cum v'aș cunceaște personal. Nu v'am văzut decât de două ori: odată în strada Moscovei — e mult de atunci, apoi la serbarea noastră școlară, la care ați asis-

tat împreună cu episcopul. Dar D-voastră nu vă puteți aminti de mine. Vă jur că mă voi ruga pentru D-voastră, că voi plânge ca o fiică, căci mi-e tare milă de D-voastră.

P. S.—Fiți bun și ardeți scrisoarea aceasta. Mi-e grozav, grozav de milă de D-voastră.

Petre Ilici începù a iubi pe fetița aceea ce-i scria. Târziu, noaptea, până a nu se culcà, el străbătù marele salon întunecat și eși în balconul de unde făcuse semn cu bapista lui albă. Vremea erà rece și ploioasă și noaptea făcută și mai întunecoasă din pricina unei cețe de toamnă; opacitatea întunericului te făcea să simți ce departe erà soarele și pentru cât de lung timp erà ascuns. La stânga, în fața scârilor dela intrare, două mari felinare străluceau. Lumina lor străbătea umbra fără a o împrăștia. Ea rămânea groasă, grea, nemișcată. Orașul dormea de sigur, căci în toată strada nu se vedeà nici-o fereastră luminată și nici-un trecător. Ceva luceà nedeslușit supt un felinar — vre-o băltoacă de apă, poate. Liceul erà gol de mult și fără îndoială fetița cu scrisoarea, s'a culcat după ce-și va fi învățat lecțiile și dormea undeva în acea întindere neagră și plină de tăcere, de unde veneau scrisorile și amenințările, de unde va veni moartea. Dar în ea mai erà și o copilă adormită acum, dar care-l va plânge.

Ce liniște, ce întunerec, ce pace pretutindeni !

VIII.

Cu două săptămâni înainte de a muri, guvernatorul primi un pachet învelit în pânză și cu valoare declarată de trei ruble. Când fu deschis, se găsi în el o mașină infernală, un aparat plin cu iarbă și făcut astfel încât să explodeze când va fi atins. Dar aparatul era atât de rău alcătuit de mâinile unui armator neîndemânat, care nu văzuse de sigur niciodată proiectile de felul ăsta— în cât nu se putea întâmpla nici explozia. Și în această naivitate era ceva groaznic și crud: ai fi zis că moartea întinde tentaculele sale și le mișcă prin întuneric, ca și cum ar fi fost oarbă. Prefectul poliției dădu alarma, Maria Petrovna stăruî pe lângă bărbatul ei să trimită chiar în acea zi cererea sa de concediu la Petersburg, se duse singură la croitoreasă și scrisese fiului ei, din capul ei, o scrisoare în franțuzește plină de spaimă.

Și fără ca nimeni să poată spune când s'a întâmplat aceasta, în ziua aceea, puțin mai

înainte sau mai în urmă, o transformare de-săvârșită și absolut ciudată se observă la guvernator și îi dădă o nouă înfățișare. Eră acelaș, dar obrazul și ochii lui exprimau adevărul, de aceea părea nouă figura lui. El surâdea la ceea ce-l lăsă odată indiferent, eră nemulțumit de ceea ce-i plăcea odată, indiferent și plictisit acolo unde mai înainte arătă interes și atențiune.

Deveni tot atât de ciudat veridic și în sentimentele și apucăturile lui : tăcea când îi plăcea, se ducea unde dorea, se întorcea dela un convorbitor dacă acesta îl plictisea. Și toți aceia cari vreme îndelungată erau siguri că posedă stima și iubirea lui, că știu toate sentimentele și dispoziția lui, se simțiră părăsiți deodată, și absolut neștiutori de ceea ce simțiră el. Toate surâsurile, strângerile de mână, privirile amicale dispărură deodată în acelaș timp cu micile formule obișnuite ale conversației : „dacă binevoii“ „*mon ami*“ „*mon cher*“, „mi-ați face un mare serviciu“, — tot ce constituia în sfârșit figura obișnuită a guvernatorului—și oamenii erau isbiți de această prefacere ciudată și teribilă. Tot astfel și dobitoacele, obișnuite a crede că vestmintele omului, fac omul, sunt mirate când îl văd în pielea goală.

De îndată ce guvernatorul încetă de a mai fi politicoș, legătura ce-l unea de atâți ani cu femeia, cu copiii, cu cei din jurul lui, se rupse deodată, ca și cum ar fi fost alecătuită

numai din surâsuri și vorbe. Petre Ilici nu îi judecă și nu începă a-i urî, nu găsi chiar nimic respingător în ei. Ei căzuseră pur și simplu din sufletul lui, întocmai cum cad dimții stricați din gură, sau părul de pe cap, fără nici o durere, liniștit, pe nesimțite.

Svârlind mantia politeții și a obiceiurilor, eră izolat mortal, dar el nici nu observă aceasta, ca și cum în toate zilele existenței lui lungi, și turburate, singurătatea ar fi fost starea lui naturală și inviolabilă, viața lui însăși.

Dimineața uită să zică bună-ziuă, seara, să-și ia rămas bun și când femeia lui îi întindea mâna s'o sărute iar fiica sa Ziza fruntea netedă, el pareă a nu prea înțelege ce trebuia să facă acelei mâini, acelei frunți. Când veniau oaspeți — viceguvernatorul cu soția sau Koslof — la dejun, el nu se ridică măcar să-i primească, nu se prefăcea că e încântat și urmă să mămânce.

La stârșitul mesei, el nu cerea Mariei Petrovna voie de a plecă ci se ducea fără a spune vreun cuvânt.

— Unde de duci Petre ? Rămâi cu noi, căci ni se urăște. Se va servi cafeaua — zicea ea.

El răspundeă liniștit :

— Nu ! Mai bine mă duc la mine. Nu iau cafea.

Și nepoliteta cuvintelor piereă sub simplitatea și sinceritatea tonului. Guvernatorul nu voiă să se uite la rochiile noi ale Zi-

aici, nu se mai arată în salon, lăsând femeii lui grija de a găsi scuze, încetă cu totul de a se mai ocupa de afaceri și de a primi rapoartele. Totuși odată pe săptămână el acordă audiență și ascultă pe fiecare solicitator cu atenție, cu o băgare de seamă aproape nepoliticoasă, măsurându-l cu privirea dela cap până la picioare :

— Sunteți sigur că ar fi mai bine așa ? — întrebă el.

Și după ce primea un răspuns afirmativ dela vizitatorul mirat, el îi făgăduia a-i îndeplini cererea. În acele momente, el uită de bună seamă că puterile lui erau mărginite sau își făcea o idee exagerată, căci adesea se ocupa de afaceri ce nu erau în atribuțiunile lui. În urmă noul guvernator a avut mult de lucru până să descurece toate încurcăturile cari se făcuseră, cu atât mai mult, cu cât multe din aceste cauze aveau un caracter de intrigă neadmisibilă.

Pentru a încerca să împrăstie puțin reaua dispoziție a soțului ei, Maria Petrovna venea adeseori în cabinetul guvernatorului, îi pipăia fruntea spre a vedea de are febrințea și începea să-i vorbească despre călătorie. Dar el o trimetea în odăile ei, simplu, fără politetă :

— Bine ! Du-te. Vreau să fiu singur. Căci la urma urmelor tu ai apartamentele tale și eu nu vin la tine.

— Cum te-ai schimbat, Petre !

— Prostii prostii! — spunea el cu vocea lui sonoră și poruncitoare, sprijinindu-se de soba rece. Du-te, du-te și astâmpărați cățelul, căci numai el se aude în toată casa.

Din toate vechile obiceiuri ale lui Petre Ilici nu-i mai rămăsese decât acel al cărților. De două ori pe săptămână jucă *whist* cu o plăcere evidentă. Avea atunci o înfățișare serioasă și atentă și când partenerul se înșelă, el îl dojenea cu voce tunătoare:

— La ce te gândești, domnule? Căci eu am jucat *carreau*! — dojenea el cu zgomot, întărind pe *r*. În micul salon, Maria Petrovna prindea din zbor cuvintele bărbatului ei și surâdea cu o amabilitate obosită ridicând capul. Obrajii ei fardați atârnavă ca aceea ai unui câine lungit cu capul pe labele de dinnainte și pudra de orez îi cădea de pe obraji și marile ei pleoape îngălbenite și umflate ca obloanele de fer ondulat ale unui magazin, se coborau și se ridicau din nou. Și în acest moment, i se părea imposibil ca și celorlalți, că un om care joacă la cărți poate fi ucis.

În timpul, celor 15 zile ce precedară moartea lui, guvernatorul așteptă. Avea de sigur și alte gânduri în cap asupra lucrurilor obișnuite și trecute, vechile gânduri ale omului al cărui creier și ai cărui mușchi sunt de mult întăriți. Se gândia de sigur la lucrători și la acea zi tristă și groaznică, dar toate acele meditații șterse și superficiale

erau fugare și piereau repede din conștiința lui, ca crețurile unei ape mângâiate de o adiere ușoară. Veșnic domnea așteptarea liniștită, pașnică și neagră ca o apă stătută. I se părea că numai politeța și obiceiul îl legase de gânduri și de oameni, iar când politeța și obiceiurile se prăbușiseră, gândurile dispărură. Și în sufletul lui era tot atât de singur ca și în casa lui.

Așteptă. Ca și mai înainte, se scula la orele șapte, se spăla cu apă rece, bea lapte și la orele opt își făcea plimbarea obișnuită. De câteori trecea pragul casei, își zicea că e pentru cea din urmă oară, și plimbarea se transformă într'o prăpastie necunoscută.

Imbrăcat cu mantaua lui de general, căptușită cu roșu, cu umerii largi ridicați, cu înfățișarea războinică și cu capul dat puțin pe spate, el rătăcea câte două ceasuri prin oraș, pe dinaintea caselor înegrite de ploaie, dealungul gardurilor și maidanelor ne mai sfârșite, pe dinaintea magainezlor și prăvăliilor, din pragul cărora slujbașii rebegiți de frig salutau cu respect. Sub blondul soare de Octombrie, ca și sub ploaia măruntă și uricioasă, el se arătă neconținut pe ulițe, ca o fantomă tristă și maiestoasă ce mergea cu pași hotărâți, ca un cadavru ce-și căută mormântul, cu un mers de sărbătoare.

El călea prin noroaie și băltoace în cari se oglindea căptușala roșie a mantalei, străbătea deadreptul toate străzile fără să dea

nici-o atenție sergenților ce-l salutau, nici trăsurilor pe cari le oprea cu un gest și dacă cineva l'ar fi putut urmări de pe vre-un loc mai înalt, drumul lui de zilnică așteptare, ar fi văzut că erau o înlănțuire de linii drepte și scurte, care intrau unele într'altele și se încurcau ca un ghem rupt și întepător.

Nu prea privea înlături și niciodată în urmă și abia dacă vedeă ceva înaintea lui, atât eră de înghițit de prăpastia fără fund a negrei așteptări. La multe salutări nici nu răspundeă și mulți ochi speriați se ridicau spre el fără a se uita la privirea lui absentă, oarbă și fixă. Mult timp după ce a fost ucis, când noul guvernator, un frumos om foarte politicos, străbătea orașul în trăsură în galopul cailor și înconjurat de o escortă de Cazaci, mulți își aminteau fantoma ciudată, pe care o făcuse străvechea lege: un om cărunt, îmbrăcat într'o manta de general și care mergea drept înaintea lui prin noroaie, cu capul dat puțin pe spate și cu privirea pierdută în depărtare, pe când căptușala roșie a mantalei se oglindea în băltoacele de apă stătută.

Mulțimea care se îngrămădea pe străzile principale îl obosea cu curiozitatea ei neplăcută și el prefera să se ducă pe străduțele strâmte și murdare, cu case mărunte cu câte trei ferestre, cu gardurile și podiștele de scânduri, pe care alunecai și cari țineau loc de trotuare. În acele zile — cele de pe urmă

din viața lui — avea neîncetat dorința de a se duce în „Strada Șanțurilor“ și de a o străbăte în întregime și la dus și la întors, dar nu se hotărî la aceasta. Eră chinuitor și groaznic: mai groaznic decât moartea. Și, nedeslușit, el se miră că în Septembrie trece pe această stradă fără nici-o teamă, simplu, dorind să întâlnească pe cineva de salutat.

Dar eră o stradă la care se duceă în fiecare zi, pe care o străbăteă în tihnă. Atunci păreă un general bătrân, bun și cam țicnit, care s'ar plimbă liniștit. Această stradă duceă la liceul de fete și dimineata pe aproape de ceasurile nouă, treceau pe ea multe liceene. El le salută cel dintâiu, serios și cu respect, salută chiar și pe cele mai mici, pe acelea ce purtau rochițe până la genunchi, și aveau picioare subțiri și ghiozdane uriașe. Iar ele îi răspundeau cu sfială. Ochiul miopi ai guvernatorului nu deosebeau fețele și toate aceste figuri, ale celor mici ca și ale celor mari, îi păreau niște flori cari ar avea pălării. Când treceă și cea mai de pe urmă, el surâdeă blajin din colțul stâng al gurii și luă o față vicleană, dar la colțul străzii redevenă iar cadavrul ce-și caută mormântul, cu un mers solemn.

În cele dintâi zile, din ordinul prefectului de poliție, doi agenți îl urmăriră la oarecare distanță. Guvernatorul nu-i observă, căci el nu se uită niciodată înapoi. La face-

put ei își făcură conștiincios datoria, repetând toate cotiturile drumului capricios bătut de guvernator, dar în curând începură a rămâne mai în urmă. Eră obositor să urmărești pe un om, care mergea neîncetat prin locurile cele mai primejdioase. Și agenții se opreau prin prăvăliile negustorilor, pe care îi cunoșteau sau pălăvreau cu sergenții de stradă, dacă nu se odihneau prin vre-o cârciumă, câte un cias întreg.

— Puțin ne pasă. Nu putem face nimic! — zicea spre a se justifică unul din ei care semănă cu un membru în Constitoriu: el avea o față slabă, ras și eră sobru în cel mai înalt grad. (Mestecă repede o prăjitură caldă și până a n'o înghiți, luă alta de sub un copac de metal). Dacă a căzut în mintea copiilor, dacă se duce singur în gura lupului, ce putem noi face, te 'ntreb?

— Măcar de formă! — răspunse cârciumarul.

— Dar Știucă ce crede? — întrebă al doilea agent, un om bărbos și morocănos, cu înfățișarea unui fost proprietar ruinat prin beție, dar în realitate un escroc fără noroc.

El mâncă îmbucând mult ca un câine, șuncă, scrumbii, tot ce-i cădea sub mână. Părea că mănâncă încetinel, pe când în realitate înghițeă repede și mult. Mai mult: bea și rachiu, dar niciodată nu eră beat sau sătul.

— He, Știucă înțelege și el că nu suntem îngeri căzuți din cer.

— E întocmai cum fac caii la foc. Vrei să-i scoți afară din grajd, dar ei se pun de pricină. Le place mai bine să arză, decât să meargă, zise cărciumarul.

— Noi nu suntem îngeri! — repetă cel dintâi agent, oftând.

E adevărat că numai a îngeri nu semănau cei doi oameni neînsemnați și josnici și mâinile lor nu erau în stare să respingă muntele ce trebuia să strivească un om.

La întoarcere, trecând pragul casei, guvernatorul nu avea nici-o bucurie, și nu se gândea măcar că îi mai rămâne o zi de trăit. El primea faptul fără a se gândi, ca și cum ar fi uitat scopul plimbării lui și așteptă ziua următoare, cu un întunecat sentiment de expiare. Și zilele goale, leneșe, treceau grozav de repede, dar timpul nu înaintă; ai fi zis că mașina, care dă fără încetare zile nouă, s'a stricat și servea mereu aceeași zi. Calendarul de biuro, pe care guvernatorul îl rupea totdeauna, în ajun mai ales, ca spre a face să vină mai repede ziua următoare, încremenise la o dată veche, de mult trecută și uneori, aruncând ochii pe acea cifră neagră și rece, nu-și dădea seama de ce era, simțea o arsură în piept, un fel de greață și își întorcea repede privirea.

— Prostii! — zicea el mânios.

Acum când era singur, pronunța adeseori

cuvinte ordinare, fără a le lega cu nici-o gândire hotărâtă; de cele mai adeseori spuneă „pröstii“ și „rusine“.

Nu-i eră teamă de moarte și și-o închipuia numai sub înfățișarea ei extraordinară: se va trage asupra lui și el va cădea. Apoi va veni înmormântarea cu pompă și în urma cosciugului se vor duce decorațiunile lui. Și asta eră totul. El voiă s'o primească oricând cu curaj. Nu crezuse niciodată că ar fi posibilă o supravetuire, o altă viață, sau o judecată. Pentru el totul se sfârșea pe pământ. Mâncă și acum cu pofta lui obișnuită, și dormea bine, fără vise urâte.

Dar într'o noapte — când mai erau trei zile până la asasinarea lui — el visă desigur ceva groaznic, căci se deșteptă în propriile lui gemete înăbușite și răgușite. Auzindu-și vocea care i se pără extraordinară și înspăimântătoare și deschizând ochii în întuneric, el simți o spaimă și o sfârșeală de moarte. Trăgându-și plapoma pe cap, se ghemui, aducându-și genunchii ascuțiți la gură și ca și cum ar fi parcurs într'o secundă toată depărtarea ce desparte bătrânețea de copilărie, el începă a plânge amar, cu obrazul îngropat în pernă.

— Fie-vă milă de mine. Veniți careva la mine. Oricine. Milă, milă! Oh! Oh! Oh!

Dar marele lui trup îmbătrânit și vocea lui aspră și sonoră îi redeveniră în curând

familiares. Tot plângând, el luă cunoștință de el însuși și de poza lui și tăcu.

Multă vreme rămase ghemuit, tăcut sub plapomă, privind cu ochii mari întunecimea.

A doua zi de dimineață își îmbracă uniforma de general și încă două zile căptușala de mătăse roșie se mai oglindî în băltoacele de apă, iar marea fantomă majestoasă, mortul care-și căută mormântul, cu un mers solemn, mai pribegî pe străzi.

Asasinarea lui a fost simplă și scurtă, ca o scenă de Cinematograf. La o răspântie, aproape de un maidan plin de noroi unde se vindeă pâine Vinerea, o voce sfioasă chemă pe guvernator.

— Excelență!

— Hei?

El se opri și întoarse capul: doi oameni ce ieșeau de după un zid, străbătură strada, călcând noroiul cu picioarele și se îndreptară spre el. Unul purtă cisme cu carambii înalți, celalt ghetete fără galoși. Pantalonii acestuia erau răsfrânți. Trebuia să fi fost amortit de frig, căci obrazul lui eră galben-verde și părul lui bălan păreă a-i cădeă de pe cap. În mâna stângă țineă o foaie de hârtie îndoită, cealaltă mână eră băgată într'un buzunar.

Și îndată înțeleseră: guvernatorul că moartea veneă, și că guvernatorul știă.

— Iertăți-ne! — zise unul și obrazul lui se contractă într'o strâmbătură teribilă.

— O petiție? Pentru ce? — întrebă guvernatorul, fără convingere, dar fiind silit după părerea lui să-și joace rolul până la sfârșit.

Dar nu întnse mâna să ia hârtia.

Tinând mereu în mâna stângă hârtia, care nu mai putea înșelă pe nimeni, fără a o întinde guvernatorului, omul scoase cu greu un revolver, care se agățase de căptușeala buzunarului.

Guvernatorul aruncă o privire piezișă în jurul lui. El văzù un maidan murdar și pus-tiu, cu fire de fân împrăștiate prin noroi, un zid. Ce făceau toate acestea? Eră prea târziu. El scoase un oftat scurt, dar grozav de adânc și se îndreptă fără teamă, dar fără sfidare pe fața lui se vedeă o rugă fugară, supunere și durere. Dar el n'avea cunoștință de ea și cei doi oameni tot atât.

Căzu, lovit de trei gloanțe de revolver, care urmară unul după altul, topindu-se într'o singură detunătură compactă și violentă.

După trei minute veni în fugă un agent de poliție, urmărit de spioni și de alte persoane. Ai fi zis că la apropierea scenei, toată lumea se ascunsese spre a vedeă sfârșitul. Corpul fu acoperit. După zece minute furgonul spitalului, împodobit cu o cruce roșie eră la fața locului și în tot orașul întrebările și răspunsurile se încrucișau, sgomotoase, ca pietre ce ar fi svârlite.

— Ucis ?

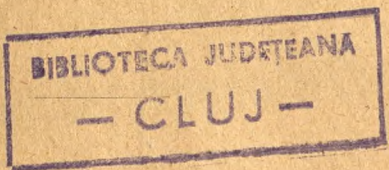
— Gata !

— De cine ? I-au arestat ?

— Nu ! Au fugit. Niște necunoscuți... Trei.

Și toată ziua se vorbi cu însufletire de asasinat, unii desaprobandu-l, alții bucurându-se. Dar în oricare din acele convorbiri se simțea o ușoară înfiorare de mare spaimă. Ceva uriaș și nimicitor ca un ciclon trecuse pe deasupra vieții și dincolo de amănuntele meschine ale vieții, de samovare, de paturi, de franzelețe, se înălță ca într'o ciază imaginea amenințătoare a Legei Răzbunătoare.

Mica liceiană plângea.

~~Wm. H. Miller~~
~~1870~~
~~1870~~

44. Emile Zola. — Două nuvele.
45. Ioan Slavici. — Educația Rațională.
46. Ioan Slavici. — Educația Fizică.
47. Leon Tolstoi. — Amintiri dela Sevastopol. Vol. I.
48. Leon Tolstoi. — Amintiri dela Sevastopol. Vol. II.
49. Sextil Pușcariu. — Cinci ani de mișcare literară.
50. Dr. I. Duscian. — Tuberculoza.
51. André Theuriet. — Mă-nunchiul de rugioare.
52. Miriam Harry. — Nuvele arabe.
53. C. Flammarion. — Erupția vulcanului Krakatoa.
54. Adalbert de Chamisso. — Minunata poveste a lui Petre Schlemil.
55. Nicolae Gogol. — Poveste.
56. Douglas Jerrold. — Muștrările Doamnei Caudel.
57. I. Slavici. — Educațiunea Moraiă.
58. Ernest Renan. — Pagini alese.
59. J. M. Guyau. — Pentru părinți și copii.
60. H. Macpherson (Jun). — Astronomie populară.
61. Ivan Turghenief. — Asia.
62. Honore de Balzac. — Albert Savarus.
63. Virgil Caraiivan. — Domnița Ilina.
64. D'A nunzio, Zuccoli, Ojetti. — Nuvele.
65. André Theuriet. — Prăvălia la doi crapeți.
66. Emile Zola. — Cum mor oamenii.
67. Ivan Turghenief. — Intâia iubire.
68. E. de Amicis. — Din împărăția iubirei.
69. André Theuriet. — Amintiri și Nuvele.
70. H. Taine. — Despre natura operei de artă.
71. Henry Murger. — Balade.
72. Artur Gorovei. — Datinele noastre la nuntă.
73. Liviu Marian. — Suflete stînghere.
74. Maxim Gorchi. — Conovalow.
75. Xavier de Maistre. — Siberiana.
76. I. Boteni. — In zile de vacanță.
- 77—78. Ivan Turghenief. — Apele primăverii.
79. N. Cehov. — Nuvele.
80. Prof. Dr. Petrini-Galatz. — Tratamentul general al Sifilisului.
- 81—82. E. de Amicis. — Constantinopolul.
83. H. de Balzac. — Colonelul Chabert.
84. C. Flammarion. — Cataclismul din Martinica.
85. Voltaire. — Micromegas.
86. I. Slavici. — Românii din Ardeal.
87. J. M. Guyau. — Spre mai bine
88. H. Zschokke. — Ionatan Frock.
89. A. Dumas-Fils. — Diana de Lys.
90. H. Taine. — Despre producerea operei de artă.

- 91—92. Silvio Pellico. — Ani de temniță. Vol. I și II.
93. Xavier de Maistre. — Călătorie împrejurul odăii mele.
- 94—95. Clara Tschudi. — Tinerețea Mariei Antoaneta. Vol. I și II.
96. I. Boteni. — Drumuri.
97. Sacher Masoch. — Buni și răi.
98. Sacher Masoch. — Creditorii.
99. Chateaubriand. — Atala.
100. Dr. Th. Mironescu. — Cura de slăbit și de îngrășat.
- 101—102. C. Flammarion. — Urania. Vol. I și II.
103. Oscar Wilde. — Pescarul și sufletul său.
104. I. Ciocârlan. — Inimă de mamă.
105. Emilie Tailler. — Succesul în viață.
106. Al. Dumas-Tatăl. — Maistrul Adam Calabrezul.
- 107—108. Edmont About. — Grecia de azi. Vol. I și II.
109. H. Sienkiewitz. — Doamna Elzen.
- 110—111. Charles Lane Poor. — Sistemul solar. Vol. I și II.
112. Goethe. — Hermann și Dorothea
113. Ivan Turghenief. — Faust.
114. Tit Liviu. — Legende Eroice.
115. Theodor Simons. — Pagini Romane.
116. H. de Balzac. — Amorul măscat.
117. M. Lungianu. — La Crucă.
118. Edgar Pöe. — Povestiri Extraordinare.
119. Voltairë. — Prințesa din Babilon.
120. Carl Ewald. — Icoane din viața plantelor și animalelor.
121. V. Vereșaghin. — Amintiri din Războiul dela 1877.
122. Pietari Păivărinta. — Nuvele finlandeze.
123. Ouida. — O frunză în vijelie.
124. Leon Tolstoi. — Povestiri populare.
125. Al. Dumas-Fiul. — Un pachet de scrisori.
- 126—127. — L. Tolstoi. — Cazacii.
128. C. Mendes. — Romanul roșu.
129. M. Gorki. — Suflete desnădăjduite.
130. N. Vaschide. — Somnul și visele.
- 131—132. Tit-Liviu. — Războiul Romanilor cu Hanibal.
133. B. Constant. — Pribeagul.
134. George Ohnet. — Jale și bucurie.
135. Saltikov-Scedrin. — Povestii.
136. Al. Cazaban. — Rozica.
137. H. B. Stowe. — Coliba lui Moș-Toma.
138. Al. Dumas-Tatăl. — Cei doi studenți.
139. Voltaire. — Povestiri.
140. Carl Ewald. — Icoane din viața plantelor și animalelor

**CEREȚI CATALOGUL CĂRȚILOR LITERARE ȘI ȘTIINȚIFICE
„CARTEA ROMÂNEASCĂ”, CARE SE DĂ GRATUIT.**